
ODEON

---

een uitgave van

DE NATIONALE OPERA

Nº 99 / 2015

DER ROSENKAVALIER

RICHARD STRAUSS

P 4

IL TROVATORE

GIUSEPPE VERDI

P 14

HET NATIONALE BALLET

HANS VAN MANEN

LIVE

P 28

NATIONALE OPERA & BALLET

50 DE NATIONALE OPERA JAAR

ALLES WETEN
OVER DE RIJKE
GESCHIEDENIS VAN
DE NATIONALE
OPERA?

BESTEL NU HET JUBILEUMBOEK
VOOR MAAR €49,50
TOT 1 SEPTEMBER 20 EURO KORTING
BOEKHANDELSPRIJS €69,50

WEES ER SNEL BIJ!

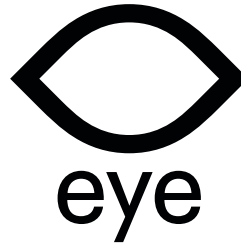

ONTWERP: IRMA BOOM
MEER WETEN OVER DIT BIJZONDERE BOEK?
KIJK OP OPERABALLET.NL/JUBILEUMBOEK.

NATIONALE OPERA & BALLET

Tentoonstelling Michelangelo Antonioni Il maestro del cinema moderno

12 september 2015
t/m 17 januari 2016

Michelangelo Antonioni (1912-2007) is een van de grootste filmvernieuwers van de vorige eeuw. Met zijn beroemde trilogie *L'avventura* (1960), *La notte* (1961) en *L'eclisse* (1962) – alle drie met muze Monica Vitti – vernieuwde hij de filmtaal door vanuit het beeld te denken en minder vanuit het verhaal. Te zien zijn filmfragmenten, foto's van persfotografen van Magnum, seffoto's, brieven van Umberto Eco, Marcello Mastroianni en Jeanne Moreau, en schilderijen van Antonioni's hand. In de filmzalen is dagelijks op groot scherm een film van Antonioni te zien, omlijst met speciale programma's.

De tentoonstelling is samengesteld door Dominique Païni in samenwerking met Jaap Guldmond, Director of Exhibitions/Curator EYE, met medewerking van Maria Luisa Pacelli (directeur Palazzo dei Diamanti in Ferrara) en Barbara Guidi (Gallerie d'Arte Moderna e Contemporanea di Ferrara-Museo Michelangelo Antonioni).

Tentoonstellingsconcept door Fondazione Ferrara Arte en Gallerie d'Arte Moderna e Contemporanea-Museo Michelangelo Antonioni di Ferrara, in samenwerking met Fondazione Cineteca di Bologna.

EYE FILM MUSEUM AMSTERDAM eyefilm.nl/antonioni

BankGiroLoterij

DE CIRKEL ROND MET DER ROSENKAVALIER

Der Rosenkavalier (2004)

De Nationale Opera viert in seizoen 2015-2016 zijn vijftigste verjaardag. Het jubileumseizoen wordt in stijl geopend met een nieuwe uitvoering van de opera waar het vijftig jaar geleden allemaal mee is begonnen: *Der Rosenkavalier*. De eerste *Rosenkavalier* werd uitgevoerd in de RAI, in een regie van Johan de Meester, met onder andere Gré Brouwenstijn en Cristina Deutekom. Hans Heg schetst voor u uitgebreid die beginjaren en de ontvangst destijds van *Der Rosenkavalier*.

De nieuwe encensering is van de jonge Jan Philipp Gloger. Met hem en met zijn vormgever Ben Baur heeft Klaus Bertisch een gesprek gevoerd over de bijzondere Strauss-opera en ook de drie vrouwelijke hoofdrollen komen in dit nummer aan het woord over de 'verrukkelijke muziek en intelligente teksten' van *Der Rosenkavalier*.

Andere producties

In oktober keert Àlex Ollé (La Fura del Baus) terug, na zijn succesvolle *Faust*-encensering, voor Verdi's *Il trovatore*. 'Hoe nieuwer en bizarder, des te gelukkiger ik ermee zal zijn', schijnt Verdi gezegd te hebben over zijn succesopera, die in 1853 in première ging. In drie jaar tijd waren er wereldwijd al meer dan 230 verschillende producties van uitgebracht. Ollé en vormgever Alfons Flores kiezen voor een encensering waarin de emoties alle kans krijgen. Hoe de vertaling van hun ideeën naar een decor tot stand komt, kunt u lezen in het verhaal over de vormgeving van *Il trovatore*.

Het Nationale Ballet opent het seizoen met een feestelijk *Ballet Gala* en het programma *Hans van Manen live*. In dit nummer staat een interview met Hans van Manen over zijn legendarische ballet.

Vijftigjarig jubileum

Het hele seizoen staat uiteraard in het teken van het vijftigjarig jubileum, met de introductie van een nieuw festival *Opera Forward*, drie wereldpremières en een bijzonder participatieproject over bezieling in de kunst.

Gedurende het jubileumjaar kunt u in Odeon kennismaken met enkele van de 'grondleggers' van het succes van DNO. Om te beginnen: een portret van Nando Schellen, zakelijk directeur van DNO van 1969-1986.

Over het jubileumseizoen kunt u alles lezen in het tegelijkertijd verschenen speciale jubileumnummer (Odeon 98).

Opera Gala

Tot slot: we zijn bijzonder verheugd te kunnen melden dat het aantal abonnementen dit jaar is gegroeid. We verwachten een stormloop op de kaarten voor het eenmalige *Opera Gala* op 6 november, dat in het teken staat van het jubileum en wordt geregisseerd door niemand minder dan Robert Carsen: een muzikaal en visueel uniek programma. Haast u!

Ik wens u een mooi seizoen.

Sandra Eikelenboom
hoofd Marketing, Communicatie en Verkoop

Nieuwe productie

DER ROSENKAVALIER

RICHARD STRAUSS

1864-1949

Weemoed en optimisme

Zoals elke goede komedie biedt *Der Rosenkavalier* zowel grappige momenten als stof tot nadenken. Oud en jong staan tegenover elkaar, evenals armoede (verarmde adel) en rijkdom (nieuw geld). Aan de ene kant is er weemoed als de Marschallin beseft dat haar verhouding met de jeugdige Octavian voorbij is; aan de andere kant is er optimisme als het jonge verliefde paar Octavian en Sophie de verantwoordelijkheid voor de toekomst op zich mag nemen.

Komödie für Musik in drei Aufzügen, op. 59

Libretto

Hugo von Hofmannsthal

Wereldpremière

26 januari 1911, Königliches Opernhaus, Dresden

Muzikale leiding

Marc Albrecht

Regie

Jan Philipp Gloger

Decor

Ben Baur

Kostuums

Karin Jud

Licht

Bernd Purkrabek

Dramaturgie

Sophie Becker

Klaus Bertisch

Feldmarschallin

Camilla Nylund

Baron Ochs

Peter Rose

Octavian

Paula Murrin

Herr von Faninal

Martin Gantner

Sophie

Hanna-Elisabeth Müller

Marianne Leitmetzerin

Irmgard Vilsmaier

Valzacchi

Michael Laurenz

Annina

Kai Rüütel

Ein Polizeikommissar

Scott Wilde

Haushofmeister der

Feldmarschallin

Mark Omvlee

Haushofmeister bei

Faninal

Morschi Franz

Ein Notar

Alexander Vassiliev

Ein Wirt

Robert Wörle

Ein Sänger

Yosep Kang

Drei adelige Waisen

Dana Ilia, Inez Hafkamp,

Marieke Reuten

Eine Modistin

Tomoko Makuuchi

Ein Tierhändler

Richard Prada

Vier Lakeien

Jeroen de Vaal, Bas

Kuijlenburg, John van

Halteren, Nicolas Clemens

Vier Kellner

Cato Fordham, Harry

Teeuwen, Richard Meijer,

Hans Pieter Herman

Hausknecht

Peter Arink

Nederlands Philharmonisch Orkest

Koor van

De Nationale Opera

Instudering

Ching-Lien Wu

Kinderkoor De Kickers

Muziekschool Waterland

Voorstellingen

5, 9, 13*, 16, 19, 24, 27*, 30

september 2015

18.30/*13.30 uur Nationale

Opera & Ballet

MET DER ROSENKAVALIER BEGINT DE VICTORIE

Hans Heg

Sinds kort prijkt er met fiere letters 'Nationale Opera & Ballet' op de voorgevel van het gebouw dat in 1986 werd geopend als Het Muziektheater, maar in de volksmond al snel dat lelijke etiket 'Stopera' kreeg opgeplakt. Dit als reactie op de beslissing van de beleidsmakers dat de bouw van een operatheater in Amsterdam (financieel!) alleen mogelijk zou zijn als het werd gecombineerd met de zich eveneens voortslepende beslissing over de bouw van een nieuw stadhuis. De rijksoverheid hield de hand stevig op de knip en wist niet van wijken. Amsterdam had het maar te accepteren. Anders was het over en uit.

Hoe bizar ook: de Siamese tweeling heeft uiteindelijk geleid tot een werkplek waarin zowel De Nationale Opera als Het Nationale Ballet de afgelopen drie decennia konden opbloeien. Dat het complex nu, na de fusie van beide gezelschappen, is omgedoopt tot Nationale Opera & Ballet zal velen waarschijnlijk een zorg zijn. Tot zover niets aan de hand. De nieuwe belettering op de gevel straalt overdag in de zon en 's avonds bij kunstlicht als klatergoud.

Rampjaar

Dat was vijftig jaar geleden wel even anders. Het seizoen 1964/65 werd voor de toenmalige Nederlandse Opera een ramp. Het gezelschap werd op bevel van hogherhand

Der Rosenkavalier (2004), regie: Willy Decker

geliquideerd. Het orkest moest verdwijnen, het koor werd in een aparte stichting gestopt. Zangers kregen niet langer een vast jaarcontract. Alleen de staf bleef gehandhaafd en die moest er bovendien voor zorgen dat kon worden overgestapt naar een ander type operagezelschap. De Opera mocht niet langer als repertoiretheater functioneren maar uitsluitend als 'stagione-theater' blijven bestaan. Niet iedere week afwisselend een paar opera's uit het vaste repertoire op de planken, maar om de zoveel weken één zorgvuldig voorbereide nieuwe productie. Een paleisrevolutie in het toen nogal provinciale Nederlandse operalandschap. Hoewel er soms best aardige voorstellingen waren te zien en de top van de vaderlandse operazangers regelmatig opmerkelijke prestaties liet horen. Voorop Greet Koeman en Gré Brouwenstijn en niet te vergeten tenor Frans Vroons als Peter Grimes.

Dieptepunt

Die goede oude Nederlandse Opera had rond 1960 af en toe ook bijzondere, jonge zangers over de vloer. De net beginnende Italiaanse sopraan Mirella Freni maakte nota bene in Amsterdam furore als Liù (*Turandot*), Mimi (*La Bohème*) en Micaela (*Carmen*). Bijzondere momenten en een knap staaltje van talentscouting. Nadat zij ook elders doorbrak, hebben we Freni hier nog zelden teruggezien. Waarom moest de in 1946

opgerichte Nederlandse Opera dan toch een kopje kleiner worden gemaakt? Bas Pieter van den Berg, ooit lid van het vaste ensemble, wond er geen doekjes om toen hij in 1995 door *de Volkskrant* werd geïnterviewd ter gelegenheid van de tachtigste verjaardag van Brouwenstijn: "Het koor bestond vooral uit oudere mensen en het orkest was erg slecht (...) Binnen de opera had je in die tijd een heel sterke vakbond, daar viel niet mee te werken. Gerepeteerd werd er nauwelijks. Het is niet voor niets dat de boel in 1965 werd geliquideerd. De opera had als genre bovendien een dieptepunt bereikt en niet alleen in Nederland."

Poldermodel

Om het tij te keren werd in 1964 een buitenstaander als intendant aangesteld, de Belg Maurice Huisman. Hij kreeg veel problemen op zijn bord. Hij moest de vakbonden zien te temmen en er moest een oplossing komen voor het ontslagen orkest. Maar zijn grootste probleem was dat Nederland, zeg maar Amsterdam, geen goed operatheater had. Zolang dat niet werd opgelost konden we het hier als operaland wel vergeten, vond Huisman. Zijn onderhandelingen met Den Haag verliepen voorspoedig, afgezien dan van dat theater. Op 16 januari 1965 meldde *De Telegraaf*: "Kunstenaars Organisaties aangaarden nieuwe Opera". De bonden gingen akkoord met een

---

(peperdure) wachtgeldregeling. Maar wat veel belangrijker was, achteraf gezien: ze konden zich ook vinden in het voorstel van het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschap om de grote randstadorkesten bij toerbeurt – verplicht! – te betrekken bij operaproducties. De vakbondseis dat orkestleden zou worden ontraden hun medewerking te verlenen aan de voorstellingen van de nieuwe Nederlandse Operastichting was van tafel, althans zolang het maar om incidentele samenwerking ging. Tot op de dag van vandaag profiteren we nog steeds van dit ingenieuze poldermodel.

Roldebuut Gré Brouwenstijn

Met zijn eerste productie, *Der Rosenkavalier*, wilde Huisman groots uitpakken. Niet in de Amsterdamse Stadsschouwburg maar in de Congreszaal van het nieuwe RAI-gebouw op het Europaplein. Al had hij, tot zijn spijt, niet het Concertgebouw-orkest maar het Utrechts Stedelijk Orkest tot zijn beschikking voor Richard Strauss' *Komödie für Musik*. Verder was het zijn bedoeling er – voor zover mogelijk – een Nederlandse voorstelling van te maken. Gré Brouwenstijn (overal gevierd als Verdi- en Wagnerzangeres en in *Fidelio*, haar glansrol) maakte daardoor pas op haar vijftigste haar roldebuut als Marschallin in de RAI. Met Arnold van Mill naast zich als Baron Ochs, Caspar Broecheler als Faninal en (toen nog) Christine Deutekom als Marianne Leitmetzerin. En niet als Sophie, zoals sommige bronnen willen doen geloven! Het was een van de weinige keren dat beide diva's samen in één productie zaten. Ook regie (Johan de Meester), decors (Wim Vesseur) en kostuums (Leontien van Beurden) waren in Nederlandse handen. Maar de dirigent (Richard Kraus) en de Octavian (Dagmar Naaff) moest Huisman in Duitsland rekruteren. De Sophie (Maria Michels) kwam uit België.

De volle laag

Hoewel sommigen vonden dat de door het publiek bejubelde Brouwenstijn nog moest groeien in haar rol kreeg zij ook in de kranten veel waardering voor haar nieuwe Straussrol. "Zij deed het met een gracieuze ernst. In haar gedempte conversatietoon was een rijkdom aan nuances die zij zonder toonverheffing aanbracht", constateerde de gezaghebbende criticus Hans Reichenfeld in het *Algemeen Handelsblad*. Over de aankleding was hij minder enthousiast. "Over de decors niets dan slechts. Op zichzelf hoeft natuurlijk Wenen ten tijde van Maria Theresia niet historisch natuurgetrouw te worden nagebootst. Maar hoeveel vrijheid men ook neemt; er dient verschil te zijn tussen de slaapkamer van een vorstin, het huis van een pas geadeld heerschap en een chambre séparée in een louche herberg." De Amerikaanse 'regisseur van het licht', Thomas Skelton, en Johan de Meester kregen de volle laag. Over de kakelebonte lichteffecten van eerstgenoemde: "In een revue kan dat heel leuk zijn. Door dergelijke visuele misgrepen werd

veel van de noblesse op het muzikale vlak ge vulgariseerd." De regisseur werd verweten dat hij "de van nature harkerig acterende zangers" weinig had kunnen bijbrengen.

Weg uit de RAI

Over één aspect waren alle critici het eens. Het op papier zo veelbelovende uitstapje naar de nieuwe RAI, de weg naar een andere toekomst en het door iedereen zo gewenste nieuwe operatheater (op de plek van de oude RAI aan de Ferdinand Bolstraat – dachten we toen nog!), eindigde in een teleurstelling. Visueel en auditief. Reichenfeld: "Het is te hopen dat de directie van ons opera-instituut voor het komende seizoen de enige juiste lering zal trekken: weg uit de RAI en de voorstellingen verplaatsen naar de Stadsschouwburg waar de akoestiek – hoe matig ook naar absolute maatstaven – hierbij vergeleken bijna ideaal was". Leo Hanekroot schreef op 17 november 1965 iets soortgelijks in *De Tijd/Maasbode*: "Deze première was een treffende demonstratie van de algeheel onmogelijke voorwaarden, waaronder Nederlandse overheden verlangen dat een opera-instituut bestaat (...) Als Amsterdam een opera wil, moet het voor een huis zorgen". De reprise van *Der Rosenkavalier* in 1967 werd verplaatst naar het Circustheater in Scheveningen, de drie Amsterdamse voorstellingen werden inderdaad gewoon weer opgevoerd in de voor zo'n productie eigenlijk veel te kleine schouwburg. Enige constante: Gré Brouwenstijn werd opnieuw bedolven onder ovaties en bloemen.

Legendarisch

Je kunt het je nauwelijks meer voorstellen. Ten tijde van die 'legendarische' *Rosenkavalier* dachten we nog dat de hoofdstad op korte termijn een volwaardig operatheater zou krijgen. Dat het hoogstens een paar jaar zou duren. Geen mens had het idee dat het ruim twintig jaar zou duren voordat alle obstakels waren genomen en de tegenstand was gebroken. "Muziektheater Nu of Nooit" schreef ik, de wanhoop nabij, rond 1980 als muziekredacteur nog in de *Volkskrant*, ondanks het heftige verzet van een deel van de redactie tegen dit standpunt. Alleen daarom al is die *Rosenkavalier* met Brouwenstijn voor mij lange tijd dé productie gebleven. Hoewel ik me heel goed realiseer dat Edo de Waart en Simon Rattle naderhand voor hele fraaie nieuwe versies hebben gezorgd. En dat de uitgekende encensering van regisseur Willy Decker en Brigitte Fassbaender uit 2004 onvergetelijk blijft.

KOMISCHE SITUATIES EN DUBBELE BODEM

Klaus Bertisch

Jan Philipp Gloger

Ben Baur

Der Rosenkavalier van Richard Strauss, met een libretto van Hugo von Hofmannsthal, is de eerste productie die ooit door de in 1965 opgerichte Nederlandse Operastichting is opgevoerd. De opera biedt bespiegelingen op het verleden, het heden en de toekomst.

Tot op heden, ruim honderd jaar na de wereldpremière in Dresden in 1911, is *Der Rosenkavalier* een van de meest geliefde opera's uit het operarepertoire. Strauss en Hofmannsthal hebben het verhaal gesitueerd in de tijd van de Oostenrijkse keizerin Maria Theresia (ca. 1740). De personages zou je kunnen indelen aan de hand van verleden, heden en toekomst: de oude adel (Feldmarschallin Fürstin Werdenberg en Baron Ochs auf Lerchenau); Herr von Faninal, een man die tot de nieuwe rijken behoort en zich via een huwelijk met de oude adel verbinden wil; en zij die de hoop op de toekomst belichamen: de jongeman van goeden huize Octavian (het titelpersonage) en Sophie von Faninal, die in de tweede akte in liefde voor elkaar ontbranden.

Andere tijden

De jonge regisseur Jan Philipp Gloger wil met zijn artistieke team deze ouderwets lijkende opera – door de concrete regie-aanwijzingen en het archaische taalgebruik blijkt er namelijk weinig ruimte voor vernieuwing – op zijn zeggingskracht voor onze huidige tijd onderzoeken. Gloger: “*Der Rosenkavalier* zal altijd interessant blijven zolang mensen enerzijds zwelgen in herinneringen en anderzijds over hun sociale positie twisten. Veel mensen kennen het verlangen te stijgen op de maatschappelijke ladder, of ze brengen alles in het geweer om te zorgen dat ze die ladder niet hoeven af te dalen. Waar één thema van *Der Rosenkavalier* het leven in andere, misschien al voorbijge werelden en tijden is, is een tweede belangrijk thema het handhaven van de sociale status. Een derde thema is iets wat de mensheid zal bezighouden zolang we leven, namelijk hoe wij omgaan met het feit dat we ouder worden.” Onze herinneringen en de wens het voorbije vast te houden zijn voor Gloger onlosmakelijk verbonden met de angst voor datzelfde ouder worden.

En dan is er de toekomst: hoe kunnen de jongelui zich aan het einde van de opera van een vastgelopen manier van denken bevrijden? “Men kan het leven beschouwen als één groot proces van afscheid nemen. De dood is in dit stuk altijd aanwezig. Maar er is ook die andere wereld. Er is het streven naar betere levensomstandigheden. De ‘nieuwe rijke’ wil graag bij de adel horen. Twee mensen, afkomstig van de adel en de nieuwe rijken, wensen zich een heel ander leven samen, omdat ze merken dat ze noch met de oude adel, noch met de nieuwe rijken

iets van doen willen hebben. Daarom moet de derde akte op een plek plaatsvinden, waar alle conventies afgelegd kunnen worden.

Concreet

Voor zijn eerste productie bij De Nationale Opera heeft Gloger, die zowel bij het toneel als de opera zijn sporen verdiend heeft, voor elke akte een totaal verschillend decor laten ontwerpen. "Je moet die verschillende sociale werelden concreet maken, ze vertalen in het soort ruimte dat je creëert," vindt de regisseur. "Voor mij zijn ze volledig van elkaar gescheiden. De personages echter bewegen zich in alle drie de werelden en verbinden deze met elkaar – en iedereen doet dat natuurlijk op zijn of haar eigen manier."

Decorontwerper Ben Baur ziet de liefde als de belangrijkste motor achter het stuk. Octavian en Sophie strijden voor

---

'Onze herinneringen en de wens het voorbij te houden zijn voor Gloger verbonden met de angst om ouder te worden'

---

liefde, en in welke 'wereld' dat gebeurt, is voor deze heel jonge mensen aanvankelijk onbelangrijk. "Ze willen samen zijn en beiden willen voor de ander in opstand komen tegen hun omgeving, tegen die wereld met zijn vastgeroeste structuren, waar een relatie als de hunne vooralsnog niet mogelijk lijkt. Als ze elkaar in de tweede akte ontmoeten, ontwikkelt zich al snel een soort *Romeo en Julia*-verhaal, dat de handeling verder voortstuwt."

Daaruit vloeit de vraag voort waar de eerste akte dan over gaat. Is het louter exposé of inleiding op wat erna volgt, gaat het hier om een liefdesverhaal dat pas na bijna anderhalve akte op stoom komt? Voor Baur gaat het ook in de eerste akte al om de liefde, maar dan tussen een ouder wordende vrouw en een piepjonge man, kortom een – ook in deze zogeheten 'lichtzinnige' tijd, de rococo – ongewone variant van de liefde. Voor Gloger is dit essentieel: "De relatie tussen de Marschallin en Octavian is onconventioneel, ook nu nog. Aan het einde

hebben juist de jonge mensen hun droom tot waarheid kunnen maken. Maar in de eerste akte ontvouwt zich een relatie die een niet te onderschatten explosieve kracht heeft in de sterk gereguleerde wereld waarin het verhaal zich afspeelt. En dat gaat om veel meer dan alleen seks."

Drie werelden

"De eerste akte gaat voor mij over orde en chaos. De Marschallin, die tot het soort geldadel behoort dat nog altijd bestaat, leeft in een wereld vol verplichtingen en regels. Het is haast een gevangenis waarin ze leeft, en waar ze probeert uit te breken. Ze is eigenlijk een vrije geest, een fijngevoelig mens." Dat komt voor de regisseur tot ontlading in de extase van haar nachtelijke ontmoeting met Octavian – die al snel weer wordt opgevolgd door de dwangbuis van het alledaagse leven.

Misschien staat de eerste akte zelfs wel voor wat alle andere personages voor nastrevenswaardig houden. Baron Ochs wil weer even rijk zijn als vroeger. Faninal wil een zelfde soort status als de baron verwerven, en Octavian en Sophie willen misschien wel net zo'n vrije relatie als de relatie tussen Octavian en de Marschallin hen lijkt te zijn. In het personage van de Marschallin ziet men echter dat de droom niet leefbaar is. Daarin schuilt dan ook de tragiek van dit personage. Gloger: "Alle drie de werelden, die we in de verschillende akten zichtbaar maken, vormen op hun eigen manier een keurslijf. Ook de hoogste lagen van de maatschappij zijn daar niet van gevrijwaard. Rijkdom is niet hetzelfde als vrijheid. Faninal verlangt ernaar stijlvol rijk te zijn. Hij komt in de eerste akte echter niet voor, dus zie je pas in de tweede akte wat het betekent *stijlloos* rijk te zijn. Die tweede akte toont de mislukte poging van een 'nieuwe rijke' zich met overdreven rituelen de grandeur van de echte adel aan te meten. Daarbij is het wonderschoon hoe te midden van al het gewoel en alle bespottelijkheid twee mensen elkaar op een goed moment toch kunnen vinden, en de toeschouwer daardoor diep geraakt kan worden. In ruwe, dolgedraaide komische scènes moet men altijd ook weer eilandjes van diep navoelbare menselijkheid bieden. Door dat sterke contrast leeft het stuk."

De derde akte vindt bij ons plaats op een plek waar niemand eigenlijk zijn wil, een wereld die men liever verdringt. Een sjofel hotel, waar de mensen aan de rand van de maatschappij hun eigen belangrijke rol spelen. Aan het eind wordt uitgerekend die plek tot een plaats van bevrijding."

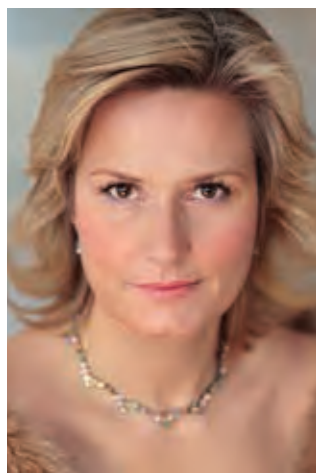
Vertaling: Janna Reinsma

VERRUKKELIJKE MUZIEK EN INTEL-LIGENTE TEKSTEN

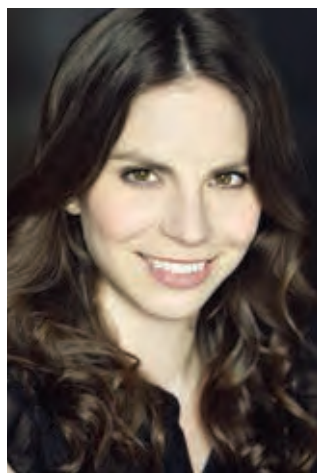
Hein van Eekert

Paula Murríhy

Camilla Nylund

Hanna-Elisabeth Müller

'ALS DE VROUWEN ZINGEN, IS BIJ STRAUSS DE MUZIEK OP ZIJN MOOIST.' MAAR, ZO ZEGGEN DE ROSENKAVALIER-ZANGERESSEN, OOK MOEILIJKER DAN JE ZOU DENKEN. EEN GESPREK MET DRIE STRAUSS-LIEFHEBBERS.

Hanna-Elisabeth Müller komt uit het ensemble van de Bayerischen Staatsoper en Paula Murríhy uit dat van Frankfurt. Ze begonnen in de operastudio's van die respectievelijke huizen en ontwikkelden er hun carrières. Nu zingt de Duitse Müller in Amsterdam voor het eerst Sophie in Strauss' *Der Rosenkavalier* en brengt de Ierse Murríhy voor de tweede keer Octavian ten gehore, een rol die ze eerder heeft gezongen in Frankfurt. Ze staan tegenover de in deze opera zeer ervaren Finse Camilla Nylund die de rol van de 'Marschallin' al in veel grote huizen vertolkt heeft: "Ik deed mijn eerste Marschallin in Dresden; dat was natuurlijk de plek waar *Der Rosenkavalier* ooit in wereldpremière ging. Het voelt speciaal om het te zingen in een operahuis waar Strauss zijn stuk voor de eerste keer wilde uitvoeren, terwijl het verhaal zich afspeelt in Wenen en er wals-elementen in de muziek zitten."

Vrouwenkarakters

Hanna-Elisabeth Müller heeft wel al eens een ándere Strauss-vrouwenrol gezongen: Zdenka in *Arabella*. In Salzburg zelfs, waar de rol van de oudere zus van Zdenka gespeeld werd door de "geweldige collega Renée Fleming, die me ondersteunde en die tot het succes heeft bijgedragen". Waarom zijn die vrouwenkarakters van Strauss en librettist Hugo von Hofmannsthal zo enorm interessant? Camilla Nylund heeft een theorie: "Mannen hebben de wereld lang geregeerd, maar zonder vrouwen zou de wereld niet hetzelfde zijn. Strauss en Hofmannsthal hebben ofwel heel goede, ofwel heel slechte ervaringen met vrouwen gehad. Ze hebben waarschijnlijk goed begrepen dat de vrouw een complex karakter heeft dat je op verschillende manieren kunt laten zien. In Finland zijn we eraan gewend dat vrouwen sterk zijn: bijna iedereen werkt bij ons."

Nederlandse vrouwen zijn ook sterk en onafhankelijk. Toen Strauss en Hofmannsthal samenwerkten, was het voor vrouwen een andere tijd, maar we weten dat de echtgenote van Strauss een heel sterke vrouw was, en zonder haar had hij vermoedelijk nooit dezelfde carrière als componist kunnen hebben. Hij wist dat zij de motor erachter was." En dat hoor je in de muziek: "Als de vrouwen zingen, is bij Strauss de muziek op zijn mooist. Baron Ochs heeft ook prachtige stukken, maar voor de vrouwen schreef Strauss ongelooflijk mooie muziek. Hij was betoverd door de vrouwenstem, vooral door hoge stemmen."

Hosenrollen

"Een partij als Sophie is waanzinnig mooi om te zingen," vult Hanna-Elisabeth Müller aan, "als je haar hoort, denk je: 'Wat prachtig!' Op het eerste gezicht merk je echter niet hoe moeilijk de partij is; dat heeft Strauss eigenlijk heel goed gedaan. Dat is een uitdaging waar ik me heel erg op verheug. Volgend jaar begin ik ook aan Strauss' *Vier letzte Lieder*. Ik blijf hem voorlopig dus trouw!"

'Iedereen kan van *Der Rosenkavalier* genieten: je hoeft er geen geschoolde operakenner voor te zijn'

Strauss is volgens Paula Murrihy zelfs leuk als je als vrouw een man moet spelen: "Als actrice is dat een uitdaging en daar houd ik van. Ik heb het nooit onplezierig gevonden mannenrollen te spelen, interessant juist. Ik ontdek dat ik mannen meer aan het observeren ben, in de metro of de trein of op straat. Ik heb veel verschillende *Hosenrollen* gespeeld: niet alleen de hormonale veertienjarigen."

Geen gemakkelijke overgang

Octavian in *Der Rosenkavalier* is een eind op weg naar volwassenheid: "Hij is hartstochtelijk en heethoofdig op vele manieren. In zijn openingsaria is hij filosofisch en heel serieus over zijn relatie met de Marschallin. Ik denk dat hij oprecht verliefd wordt op Sophie, maar voor de Marschallin enorm veel liefde voelt. Het is niet zomaar een *fling* voor hem. Hij begrijpt niet wat haar ineens bezielt als ze zegt: 'Je zult iemand anders tegenkomen... een jonger iemand...!' Maar als hij de roos aan Sophie geeft, verandert alles en ik denk dat dat voor hem ook niet eenvoudig is. Het is heel verwarrend: hij wordt verliefd op

Sophie, maar het is geen gemakkelijke overgang. Dat blijkt wel aan het einde van de derde akte, voor het trio begint, wanneer hij zegt: dit is niet wat ik had gepland, het gebeurde gewoon."

Sophie legt volgens Hanna-Elisabeth Müller een enorme weg af in de opera: "In het begin denk je: 'Die heeft nog nooit met een man gesproken.' Ze heeft geen enkele ervaring met het mannelijke geslacht. En ze gaat een huwelijk aan, denkend dat dat het hoogste is wat haar in het leven kan overkomen. Ze ontwikkelt zich echter heel mooi, zodat ze aan het einde de Marschallin te woord staat op een manier die voor de tijd waarin het verhaal zich afspeelt ongebruikelijk was. Als de Marschallin insinueert dat ze verliefd is op Octavian, zegt ze: 'Ik weet niet wat u bedoelt.'"

Offer

De gebeurtenissen hebben echter een diepgaand effect op de Marschallin, vindt Camilla Nylund: "Wat heel ontroerend is, is hoe ze zich gedraagt in de derde akte, als ze weet dat haar relatie met hem voorbij is, omdat hij verliefd is op iemand anders. Ze heeft Octavian behoed voor een ramp, maar je weet maar nooit wat er gaat gebeuren met Sophie en Octavian en hoe het haarzelf verder zal vergaan. Ze is ontzettend alleen op dit moment. Het is zwaar om degene te zijn die het offer moet brengen."

Tijdloos onderwerp

Het slottoneel is even hartverscheurend als aandoenlijk. "Ik houd van de psychologische aspecten in het werk van Strauss," zegt Camilla Nylund, "speciaal in de samenwerking met Hofmannsthal. De teksten zijn zo intelligent." "*Der Rosenkavalier* is een opera voor iedereen," meent Paula Murrihy. "De muziek is verrukkelijk. Het is een hele ervaring om die over je heen gespoeld te krijgen, zelfs als je niet direct alle teksten begrijpt. Hoe vaak krijg je de kans om alle kleuren van het orkest te horen, en zo'n grote variëteit aan stijlen, zoals bijvoorbeeld de wals? Het onderwerp is tijdloos: de voortschrijdende tijd, leeftijd en volwassenheid en wat er in verschillende stadia van het leven met ons gebeurt. Ook voor jonge mensen is het verhaal heel herkenbaar: Octavian en Sophie zijn jonge mensen, en er zit heel veel humor in." Hanna-Elisabeth Müller is het met haar eens: "Iedereen kan van *Der Rosenkavalier* genieten: je hoeft er geen geschoolde operakenner voor te zijn. Het is een mooi en spannend verhaal met wonderschone muziek waaraan je niet hoeft te wennen. Ik kan niet eens zeggen wat het mooiste stuk uit de opera is, er zijn zoveel prachtige stukken."

Nieuwe productie

IL TROVATORE

GIUSEPPE VERDI

1813-1901

Bloedige wraak

Twee mannen strijden om één vrouw (Leonora), met dodelijke afloop, maar eigenlijk is de hoofdpersoon de geheimzinnige zigeunerin Azucena. Zij is uit op bloedige wraak! Beroemd zijn aria's als 'Stride la vampa' (Azucena) en 'Di quella pira' (Manrico), en natuurlijk het Zigeunerkoor met de aambeelden, 'Chi del gitano...!'. Het verhaal is behoorlijk 'heftig' en wreed, en moeilijk scenisch weer te geven door de ingewikkelde plotlijnen. Om dit te realiseren komt het regiecollectief La Fura dels Baus, waarvan Àlex Ollé deel uitmaakt, terug naar Amsterdam. In 2014 regisseerde Ollé bij De Nationale Opera een krachtige, veelgeprezen productie van *Faust*. Naast het liefdesdrama zal in *Il trovatore* de politieke achtergrond sterk worden geaccentueerd.

Dramma lirico in quattro parti

Libretto

Salvatore Cammarano

Wereldpremière

19 januari 1853
Teatro Apollo, Rome

Muzikale leiding

Maurizio Benini

Regie

Àlex Ollé
(La Fura dels Baus)

Medewerking regie

Valentina Carrasco

Decor

Alfons Flores

Kostuums

Lluc Castells

Licht

Urs Schönebaum

Il Conte di Luna

Simone Piazzola

Leonora

Carmen Giannattasio

Azucena

Ekaterina Gubanova

Manrico

Francesco Meli

Ferrando

Roberto Tagliavini

Ines

Florieke Beelen

Ruiz

Antonio Lozano

Un vecchio zingaro

Peter Arink

Un messo

Richard Prada

Nederlands Philharmonisch Orkest

Koor van De Nationale Opera

Instudering

Ching-Lien Wu

Coproductie met

Opéra national de Paris

Première

8 oktober 2015

Voorstellingen

11*, 14, 19, 22, 25*, 28
oktober 2015

1 november 2015

20.00/*13.30 uur

Foyeravond

21 september 2015

Nationale Opera & Ballet

Start kaartverkoop

5 juni 2015

IL TROVATORE: LAAIENDE EMOTIES IN EXTREME SITUATIES

Eddie Vetter

Weinig opera's zijn zo vaak geparodieerd als *Il trovatore*. Vooral de onwaarschijnlijke gebeurtenissen in het verhaal moesten het ontgelden. Toch droeg Verdi de waarachtigheid hoog in het vaandel. Waarom heeft hij dan juist een grotesk Spaans toneelstuk als uitgangspunt genomen voor een nieuwe opera?

De synopsis doet op het eerste gezicht aan als een dubbele boa constrictor met mogelijk fatale gevolgen voor de dramaturgie. Een belangrijke gebeurtenis speelt zich af twintig jaar voordat het doek opgaat. De zigeunerin Azucena moet toezien hoe haar moeder sterft op de brandstapel omdat zij het boze oog zou hebben gericht op het jongste kind van de graaf. Zieltogend roept ze haar dochter toe wraak te nemen. Azucena wil dan het zoontje van de graaf in de vlammen werpen, maar per ongeluk gooit ze haar eigen kind in het vuur. De andere jongen brengt ze groot als haar zoon: Manrico, de troubadour.

De na twintig jaar nog steeds niet gestilde wraakzucht van Azucena is de ene rode draad. De andere is de romantische liefde tussen Manrico en Leonora. Zij is hofdame van de prinses van Aragon. Naarmate haar liefdesgevoelens heviger worden, nemen haar schuldgevoelens toe. Manrico is immers een rebel die haar koning wil afzetten. Hij acht zich als zoon van een zigeunerin aan haar inferieur en denkt dat ze hem ontrouw is.

Dan is er nog de rivaliteit tussen Manrico en de zoon die de oude graaf is opgevolgd. Ze weten niet dat ze eigenlijk broers zijn. In dubbel opzicht zijn ze rivalen. Ook Luna is verliefd op Leonora. Daarnaast is hij de legeraanvoerder van de koning tegen wie Manrico en de zijnen in opstand komen. De opera speelt zich af tegen de achtergrond van een successieoorlog die aan het begin van de vijftiende eeuw in Noord-Spanje heeft gewoed.

Een onsje minder

Het toneelstuk *El trovador* van Gutiérrez is waarschijnlijk voor Verdi in het Italiaans vertaald door Giuseppina Strepponi, de sopraan met wie hij al jaren samenwoonde.

Salvatore Cammarano moest het libretto schrijven. Deze Napolitaanse dichter had onder meer de libretto's voor Donizetti's *Lucia di Lammermoor* en voor drie eerdere opera's van Verdi vervaardigd. Uit de correspondentie komt naar voren dat Cammarano zich geregeld moet hebben afgevraagd of het allemaal niet een onsje minder kon. Verdi wees hem telkens weer op het nieuwe en bizarre, de originaliteit van het Spaanse toneelstuk. Hij zocht naar nieuwe vormen van expressie. De onwaarschijnlijke gebeurtenissen nam hij voor lief. Het ging hem om de waarachtigheid van hoog oploeiende emoties die in extreme situaties het sterkst tot uiting zouden komen. Ze inspireerden hem tot de beste muziek.

'De synopsis doet op het eerste gezicht aan als een dubbele boa constrictor met mogelijk fatale gevolgen voor de dramaturgie'

Anni in galera

Tot *Rigoletto* (1851) had hij gemiddeld bijna twee opera's per jaar gecomponeerd in de periode die hijzelf zijn 'anni in galera' (jaren in de gevangenis) noemde vanwege het harde werken in die tijd. Voor *Il trovatore* stokte de productie door persoonlijke problemen: de dood van zijn moeder, de schulden van zijn vader, het beheer van het landgoed in Sant'Agata, waar hij net was gaan wonen. Maar het lag vooral aan Cammarano, die overwerkt was en ziek werd. Verdi probeerde hem op te monteren met zijn brieven. Op 19 juli 1852 schreef hij hem dat hij positief moest denken: "Moraal helpt beter dan dokters en medicijnen." Hij wist niet dat Cammarano twee dagen eerder was gestorven. Leone Emmanuele Bardare nam de voltooiing op zich, onder de strenge leiding van de componist.

Componeren als couture

Verdi bepaalde waar het werk in première zou gaan. Dat werd uiteindelijk het Teatro Apollo in Rome. Hij liet zich voorlichten over de beschikbare zangers. Een vriend schreef hem over Rosina Penco (Leonora): "Ze is erg knap, maar pas op, maestro! Ze is een duivel en ze zal ongetwijfeld slaags raken met de andere prima donna!" Deze Emilia Goggi (Azucena) was volgens hem een 'ouwe rot', maar de magische muziek zou haar vast wel een paar jaartjes jonger maken. Aan een andere

vriend vroeg Verdi hem een notenbalk te sturen met bij elke noot een indicatie of haar stem daar goed of slecht was.

"Als je dit vervelend vindt, mag Madame Goggi het ook zelf doen. Ze hoeft niet bang te zijn als ze haar zonden opbiecht; het blijft ons biechtgeheim, we zullen er allebei baat bij hebben." In die tijd was componeren voor de stem nog couture.

Een festival van valse noten

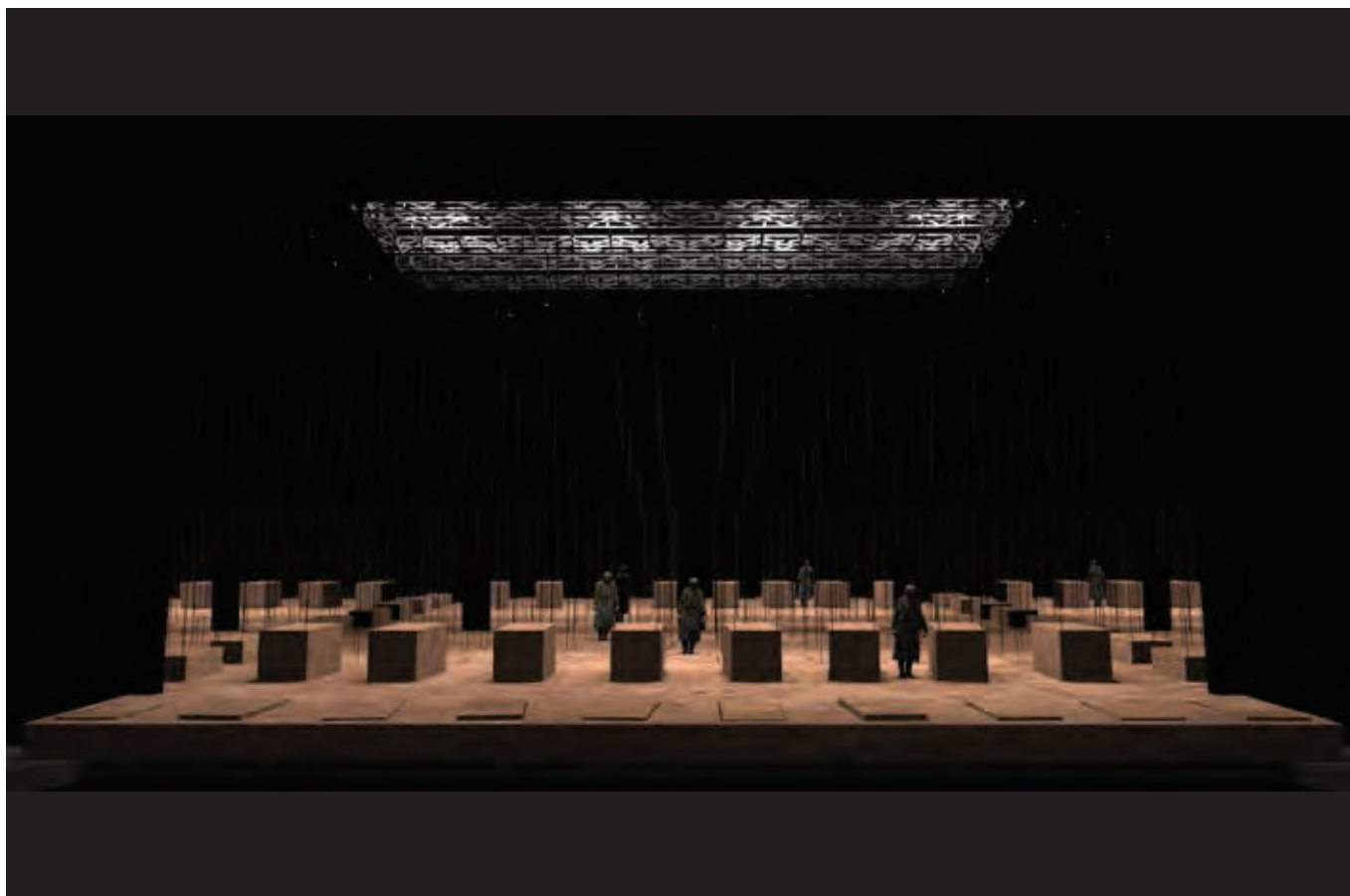
Ondanks alle voorzorgen was Verdi niet te spreken over de première op 19 januari 1853. Hij beschreef de voorstelling als een festival van valse noten met een slecht orkest en een zo mogelijk nog slechter koor. Toch was de opera meteen een groot succes. Ook na losse scènes werd de componist op het toneel geroepen om de ovaties in ontvangst te nemen. *Il trovatore* zou de hele wereld veroveren. In drie jaar tijd waren er meer dan 230 verschillende producties.

Onuitputtelijke bron

Nog geen jaar na de première verscheen al de eerste parodie. Er zouden nog vele volgen, van operettes van Gilbert & Sullivan tot *A Night in the Opera* van de Marx Brothers. Krijgers die elkaar luid zingend tot stilte manen, vrouwen die uit de losse pols baby's in het vuur werpen, een heldhaftige tenor die hals-overkop ten strijde trekt maar op zich laat wachten omdat hij nog het tweede couplet moet zingen: het is een onuitputtelijke bron.

Het werk is vaak een typische zangersopera genoemd, of zoals iemand het eens heeft uitgedrukt: "Voor een goede opvoering heb je alleen de beste vier zangers van de wereld nodig." Vroeger traden ze op in historische kostuums, zoals in de ensceneringen van Visconti en Zeffirelli of nog in de oude productie van DNO (1976) met Cristina Deutekom als Leonora. Later is de handeling vaak verplaatst, naar de zeventiende eeuw of naar de ontstaanstijd van de opera of naar de huidige tijd. De radicaalste oplossing voor de dramaturgische problemen is van Dmitri Tcherniakov, die in zijn regie voor de Brusselse Munt (2012) de opera ensceneert als een rollenspel ten huize van Azucena. *Il trovatore* als groepstherapie. Het doet denken aan de woorden die Verdi over het libretto heeft geschreven: "Hoe nieuwer en bizarder, des te gelukkiger ik ermee zal zijn."

Decorontwerp *Il trovatore*

Verklaar uw liefde aan De Nationale Opera en word Vriend!

Bent u operaliefhebber? Wilt u meer weten over opera en de producties van DNO? Draagt u DNO een warm hart toe? Word dan lid van de Vereniging Vrienden van De Nationale Opera. Als Vriend kunt u profiteren van het Vriendenabonnement, het Vriendenbulletin, exclusieve repetities, operareizen, filmavonden en lezingen. Bovendien steunt u De Nationale Opera! Kijk voor meer informatie op onze website: www.vrienden.dno.nl

Ben je jonger dan 30 jaar?

Word dan lid van Fidelio, de Jonge Vrienden van De Nationale Opera. Fidelio organiseert speciale activiteiten rondom voorstellingen van De Nederlandse Opera zoals borrels, exclusieve inleidingen, operacursussen en *meet & greet* met artiesten.

Vrienden van De Nationale Opera
Waterlooplein 22 1011 PG Amsterdam
Telefoon (020) 551 8282
e-mail operavrienden@operaballet.nl

IL TROVATORE – LA FURA DELS BAUS

Willem Bruls

Àlex Ollé

Eerder was regisseur Àlex Ollé met zijn Catalaanse theatergezelschap La Fura dels Baus al te gast bij De Nationale Opera met *Faust* van Charles Gounod. Nu laat hij zijn licht schijnen over *Il trovatore*, het derde werk uit Verdi's populaire trilogie, samen met *Rigoletto* en *La traviata*. La Fura maakte oorspronkelijk straattheater; die bravoure heeft het gezelschap meegenomen naar de opera.

Op het moment dat ik Àlex Ollé spreek, is hij druk bezig met het herinstuderen van *Un ballo in maschera* bij de Munt in Brussel. Hij heeft een verkoudheid opgelopen van het kille Noord-Europese klimaat: "In het theater lijkt het altijd wel te tochten op de plek waar de regisseur zit... Ik heb een flinke verkoudheid te pakken."

Het verbaast eigenlijk niet dat hij vatbaar is. Wie naar zijn agenda kijkt ziet dat hij tegelijkertijd aan verschillende herenningen en nieuwe producties werkt. Naast *Un ballo* en de Amsterdamse *Trovatore* is hij ook bezig met nieuwe producties van *Norma* en *La bohème* en – eveneens bij de Munt – met een nieuwe opera over Frankenstein. Ondanks zijn kwakkelden-gezonderheid spreekt Ollé met groot enthousiasme over al zijn projecten.

Hoe kijkt u op Faust in Amsterdam terug?

"Met veel plezier. Het is geen gemakkelijk werk. Het vereist bijvoorbeeld een groot koor en een enorme inzet van de techniek en de ateliers voor decor en kostuums. Maar dat is allemaal goed gegaan. Hoewel je in opera alles al jaren van tevoren vast moet leggen, heb ik bij *Faust* tijdens de repetities zelf nog veel kunnen veranderen en aanpassen. We hebben kunnen

improviseren waardoor we in de productie meer risico hebben genomen, maar daardoor hebben we ook iets spontaans en fris op het toneel kunnen zetten.”

U zit nu midden in Un ballo, een Verdi-opera die in 1859 in het Romeinse Teatro Apollo in première ging, waar Il trovatore (1853) eveneens voor het eerst werd uitgevoerd. Wat is uw aanpak voor het werk?

“Er zijn eigenlijk twee versies van *Un ballo*. Oorspronkelijk wilde Verdi het werk in Zweden laten spelen, met de moord op koning Gustav III als centraal personage. Maar dat werd door de censuur in 1859 te gevaarlijk gevonden en het gegeven werd naar Amerika verplaatst. Ik heb er weer de oorspronkelijke karakters van gemaakt; ik had een absolute monarch nodig om het verhaal te vertellen. We hebben de opera gesitueerd in de sfeer van 1984 van George Orwell, een wereld vol observatie, controle en paranoïde heersers in betonnen bunkers.”

‘In feite zijn er twee driehoeken aan het werk: de driehoek van de liefde en die van de wraak’

Faust situeerde u in een bizarre technische omgeving, Un ballo in een macabere toekomst. Hoe gaat Il trovatore eruitzien? U werkt vaak met het idee van sciencefiction, van een angstaanjagende toekomst?

“Nee, het is niet echt sciencefiction. Het gaat mij altijd veel meer om een tijdloze toekomst. *Faust* was een soort Steve Jobs, die bepaalde technologieën ontdekte en toepaste op de mens. Zoals Goethe in *Faust* dat met zijn homunculus deed. Het gaat me hier vooral om de verbeeldingskracht, de fantasie, het onbewuste. Zo werken we in *Frankenstein* met een fictie van de fictie: iemand vindt in de resten van een oude cultuur opeens het monster, dat opnieuw tot leven wordt gewekt, waarmee het herinneringen aan zijn tijd oproept.”

Heeft u zo'n aanpak nodig om een opera tot leven te wekken?

“Je moet een opera altijd interpreteren. Dat doet in feite iedere regisseur. Maar ik ben me ervan bewust dat ik altijd een stap verder ga. Vaak ook, met alle respect, omdat de verhaalgegevens van een opera verouderd of problematisch zijn. Zo kan ik Norma alleen op het toneel zetten als ik mijzelf voorstel dat het werk meer over religie dan over liefde gaat. De ruimte waarin we het laten spelen wordt dan ook een kerk.

Voor *Il trovatore* hebben we een soortgelijk parcours doorlopen. Het libretto bevat nogal wat ongerijmdheden en toevalligheden. Verdi vroeg zelfs om een nieuw en bizar verhaal van zijn librettisten. Als ik dat plaats in de context van een oorlog met al zijn absurditeiten, dan ontstaat er een nieuwe logica. Ik moest heel sterk denken aan de zinloze loopgraven van de Eerste Wereldoorlog. Dat ging niet om territoriumdrift maar om een paar heersers die totaal onverantwoorde keuzes maakten. Dat idee trekken we door in het toneelbeeld, dat mede is geïnspireerd op het holocaust-monument van Peter Eisenman in Berlijn. We tonen de oorlogsmachine, vol aarde en zand, in een obscure ruimte die door vuur wordt verlicht.”

Een verhaal dat meer over oorlog en conflicten dan over liefde gaat dus. En de personages?

“De karakters in deze opera worden allemaal gekenmerkt door een ongelooflijke eenzaamheid. Iedereen leeft in zijn of haar eigen wereld. In feite zijn er twee driehoeken aan het werk. Je hebt de driehoek van de liefde: Leonora, Manrico en Luna, en de driehoek van de wraak: Azucena, Luna en Manrico. Het is droevig om te zien dat er door personages offers worden gebracht die niet nodig zouden zijn geweest. In die zin raakt het verhaal aan het gegeven van de zinloze slachtoffers in een oorlogssituatie.

Verder wordt iedereen beheerst door grote emoties, die typisch zijn voor de romantiek. Emoties van liefde, maar vooral ook van haat. Die liefde en die haat zijn vaak obsessief, de liefde van Luna voor Leonora bijvoorbeeld, of de haat van Azucena voor Luna. Zelfs de liefde van Manrico voor Leonore is ingegeven door jaloezie en verwijten, wat in feite op egoïsme duidt. Het maakt de eenzaamheid van de personages alleen maar groter.”

Hoe gaan we dat terugzien op het toneel?

“Het toneel zal grotendeels bestaan uit rechthoekige ‘tombes’, die de eilanden vormen waar de solisten zich tussen of op bevinden. Het toneelbeeld beweegt en kan verschillende vormen aannemen, zoals de gewelddadige kaken van een oorlogsmachinerie die de mensen vermorzelt. Inhoudelijk gaat het steeds om de sterke emoties die de liefde overheersen. Azucena houdt van haar stiefzoon Manrico, maar die liefde wordt gedomineerd door wraakgevoelens, tot aan het einde toe. Uitgaande van dit concept van oorlog, conflict en wraak voel ik dat we dicht bij de intenties van Verdi zijn gekomen en tegelijkertijd geeft zo'n concept ons de essentie van de voorstelling. Soms laten we onze ideeën gaandeweg los bij de voorbereidingen. Maar de context van het concept blijft belangrijk voor onze motivatie en interpretatie.”

IL TROVATORE: LIEFDE, WRAAK EN EEN STERKE WIL

Joke Dame

Carmen Giannattasio

Carmen Giannattasio staat voor de tweede keer op het podium van Nationale Opera & Ballet. Halverwege het vorige seizoen zong ze een veelgeprezen Madama Cortese in Donizetti's *Il viaggio a Reims*, nu al komt ze terug als Leonora in Verdi's succesopera *Il trovatore*. Een dierbare rol van de Italiaanse sopraan: 'Leonora is daadkrachtig, daarom hou ik van haar.'

Ja, dat wil ze toch wel even zeggen, Carmen Giannattasio: de warmte die ze heeft ervaren van het Amsterdamse publiek. Het overrompelde haar en voelde buitengewoon aangenaam. Na elke voorstelling rees het publiek als één man uit de stoelen; avond na avond kregen de uitvoerders een staande ovatie en dat heeft de zangeres tot in Amsterdam nooit eerder in haar carrière meegemaakt. Geen wonder dat ze reikhalzend uitkijkt naar de nieuwe productie van *Il trovatore* in het operahuis aan de Amstel.

Spannend en onconventioneel

Maar er is nog een reden waarom Carmen Giannattasio zich verheugt: Leonora is een van haar meest geliefde rollen van het operarepertoire waarin zij zich begeeft. "Ik zong haar al toen ik nog behoorlijk jong was, nog geen dertig; drie jaar geleden debuteerde ik als Leonora in de Met in New York – en nog steeds vind ik het een geweldige rol."

En dan de regie van La Fura dels Baus, ook daar kijkt de sopraan naar uit. "Wat die mensen maken is zo spannend en onconventioneel. Ik werk voor het eerst met ze en ben ontzettend benieuwd hoe het zal worden. Zo'n vernieuwende regie is ook belangrijk omdat je anders je personage steeds op dezelfde manier blijft benaderen. En dat wordt vervelend, voor mij

maar ook voor het publiek. Ik sta er bij elke nieuwe productie altijd voor open om nieuwe ideeën toe te voegen aan het beeld van het personage zoals ik dat heb. Ik laat me graag inspireren door het creatieve proces van het moment.”

Moderne meid

Ze is behoorlijk wilskrachtig, Leonora, in de ogen van Giannatasio. En die wil toont ze vanaf haar eerste verschijning op het podium. “Tegen haar vriendin en vertrouweling zegt ze: Kijk, ik ben verliefd, ik wil die jongen, en wat je daar ook tegenin brengt, ik luister niet eens naar je. Ik hou van hem en wil desnoods voor hem sterven. En dat doet ze dan ook. Verdi's heldinnen zijn in staat zichzelf te doden omwille van de liefde of de vrijheid. Dat geldt zeker voor Leonora – zij weet dat ze zal sterven in naam van de liefde. Ze is daadkrachtig en daarom hou ik ook zo van haar.”

Ze noemt Leonora een heel moderne meid. Een verliefde tiener van zeventien of achttien. En liefde, dat is nou zo iets dat door de eeuwen heen niet veranderd is, weet de sopraan.

‘Verdi’s heldinnen zijn in staat zichzelf te doden omwille van de liefde of de vrijheid’

“Daarom kun je van een opera ook een moderne productie maken, al is niet iedereen dat met me eens. Liefde in de middeleeuwen, de barok of de negentiende eeuw voelde precies zo als de liefde nu. Je moet natuurlijk niet de betekenis van de plot veranderen, of van de gevoelens, maar als je de emoties respecteert, dan is een moderne uitvoering met een verplaatsing naar deze tijd juist heel interessant voor hedendaags publiek. Het publiek moet zich kunnen inleven want het komt maar met één doel naar het operatheater: om te huilen. Als de toeschouwers het theater uitkomen met een zakdoek in de hand, dan is er goed werk geleverd.”

Russische literatuur

Ze komt uit het zuiden van Italië, in de buurt van Napels. Kwam ze daar op het idee operazangeres te worden? “Ik kwam niet op het idee, mijn toekomstplannen waren totaal anders. Op de universiteit begon ik met Russische literatuur, daarna wilde ik journalist worden, en toen koos de muziek, de opera mij. Die trein kwam voorbij en ik was klaar om in te stappen.”

Ze lepelt niet voor de eerste keer het voorbeeld op van hoe ze als veertienjarige met school naar *Madama Butterfly* ging in

het Napelse San Carlo-theater, zoals in de media geregeld te lezen valt. Hoe ze gehypnotiseerd raakte door de zangers en de muziek. En hoe er diep in haar een stemmetje klonk: dit kan ik ook, ja, ik denk dat ik dit ook kan. Natuurlijk kon ze het nog niet. “Ik kom uit een niet-muzikale familie. Tot vele generaties terug kun je bij ons geen enkele musicus ontdekken. Als dochter van goeden huize kreeg ik wel pianolessen, dat hoorde er gewoon bij, en dat heb ik ook vijftien jaar volgehouden.” Het was haar pianolerares die haar stem vermoedde. Stribbelend – “ik hou niet van opera” – nam ze op haar negentiende zanglesen en na drie jaar kwam haar stem tevoorschijn. “En toen ging het snel: ik debuteerde op mijn vijftienvijftigste in La Scala. Piano speel ik niet meer, maar dat ik het kan, helpt me wel bij het lezen en doorspelen van operapartituren.”

Fashionista

Carmen Giannattasio houdt zich niet alleen met opera bezig, ze noemt zich op haar website ook een ‘fashionista’ en speelt een serieuze rol in de wereld van de haute couture. Ze presenteert grote modemerken: Antonio Riva die haar kleedt, Bulgari voor juwelen, Cartusia voor een nieuw parfum, en ook aan Chanel, Karl Lagerfeld, Alberta Ferretti, Antonio Grimaldi heeft ze haar naam verbonden. Terwijl ze bepaald geen gedroomd model is, lacht ze. “Ik ben niet supermooi en zeker niet lang.”

Bovendien is ze te dol op eten. “Ik ben van plan over een tijdje een kookboek te schrijven. Een kookboek met typisch Zuid-Italiaanse recepten, vanzelfsprekend, daar ben ik mee opgegroeid. Gerechten die ik leerde van mijn moeder en grootmoeder. Maar op reis geniet ik ook enorm van de *cuisines* in andere landen. En als ik dan weer thuis kom, kook ik graag voor familie of vrienden gerechten uit bijvoorbeeld Mexico of China – alle landen waar ik geweest ben. Een aantal jaren geleden hield ik een foodblog bij. Daar heb ik nu helaas geen tijd meer voor. Maar mijn kookboek zal er zeker komen – de titel is er al: *Opera & Food*.”

OGENSCHIJNLIJK MOEITELOZE CHANGEMENTEN

Margriet Prinssen

Puck Rudolph

‘Wij werken altijd aan vijf of zes producties tegelijk,’ zegt Puck Rudolph. Zij is als productievoorbereider onder andere verantwoordelijk voor het stroomlijnen van alles wat er nodig is op toneel voor *Il trovatore*.

Het is een spannende dag op het Decoratelier in Amsterdam Zuidoost, want een definitieve test moet uitwijzen of het ingenieus bedachte plan ook echt gaat werken. Voor *Il trovatore* heeft ontwerper Alfons Flores een ontwerp gemaakt van grote, rechthoekige objecten, een soort boxen. Die boxen moeten tijdens de voorstelling in diepe gaten in de vloer kunnen zakken. De vloer loopt schuin op, tot grote hoogte. Pas als alle boxen naar beneden zijn gezakt is de vloer gesloten.

Precies passen

In de montagehal staan Ruud Sloos (special effects), Paul Horn, Phil Hall en Thom de Wildt (timmer- en constructieafdeling) te kijken naar aansluitingen, ophanging en bekabeling van de objecten. Als het goed is, moet de zware levensgrote box die nu nog in de nok hangt, zo meteen precies in het gat passen zonder, en dat is heel belangrijk, te schuren, te piepen of te knarsen. Want dat kan straks op het podium natuurlijk niet: alles moet geluidloos en ogenschijnlijk zonder enige moeite verlopen. Bijkomend probleempje, vertelt Puck, is logistiek van aard: hoe zorg je ervoor dat de tientallen mensen die straks hun rol op toneel zingen, waaronder een koor van ruim zestig man, veilig kunnen lopen over een toneelvloer vol diepe gaten en met zware boxen boven hun hoofd?

Materiaal

Puck: ‘De boxen mochten niet meer wegen dan tweehonderd kilo. Daarom is eerst een aantal experimenten gedaan om het materiaal vast te stellen waar de boxen van gemaakt moesten worden. Uiteindelijk zijn de boxen van 6 mm berkentriplex gemaakt en daarna op de decoratie-afdeling zo bewerkt dat ze eruitzien als verroeste stalen ‘tombes’.

Flores wilde eigenlijk het liefst een vloer van staal of vol met donkere aarde, maar ook dat stuitte op tal van praktische bezwaren, onder andere van financiële aard. Uiteindelijk heeft Flores ook voor de vloer gekozen voor de variant met roest.

Driehoek

De rol van productievoorbereider is eigenlijk die van de spin in het web voor alles wat het decor betreft. Hij of zij vormt een driehoek samen met de productie leider, die het proces aanstuurt en de financiën in de gaten houdt, en de eerste toneelmeester, die verantwoordelijk is voor alles op, achter en rond het toneel. De productievoorbereider heeft het meeste contact met de ontwerper of ontwerpers en werkt nauw samen met alle afdelingen op het Decoratelier: de schilders, constructie-medewerkers, timmerlieden, tekenaars, de afdeling logistiek en het kantoor. Ook met de technische afdelingen in het theater werkt de productievoorbereider intensief samen.

Afwisseling

Puck werkt al sinds 1986 in Nationale Opera & Ballet, met een uitstapje van acht jaar naar de Theaterschool. Sinds 2008 is ze weer terug in deze functie: "Het is een heel bijzondere plek, omdat je zowel artistiek als praktisch heel dicht bij de productie staat. De productievoorbereider is verantwoordelijk voor de vertaling van de maquette naar de realiteit van de werkvloer. Met de ontwerpers hebben we al heel vroeg contact, soms nog voor de presentatie van de eerste conceptschetsen. Die afwisseling vind ik heel leuk, omdat je tegelijkertijd met een aantal totaal uiteenlopende producties bezig bent, die allemaal ook nog eens in een andere fase zijn."

Puzzelen

Het decorontwerp voor *Il trovatore* is van Alfons Flores, die eerder bij NO&B het decor voor *Faust* bedacht, eveneens met regisseur Alex Ollé van La Fura dels Baus. Hij maakte een abstract ontwerp van in eerste instantie zo'n zeventig boxen op een schuin oplopende vloer. Puck: "De eerste associatie is die met beelden van de loopgravenoorlog uit de Eerste Wereldoorlog."

Een probleem was de hoeveelheid, die na de nodige experimenten en in overleg met de ontwerper, is teruggebracht tot zo'n 32 boxen. Daar komt bij dat *Il trovatore* wordt gemaakt in coproductie met de Opéra National de Paris, en in Parijs kunnen ze niet meer dan 24 boxen kwijt.

Puck: "Dat betekent veel puzzelen. De productie staat eerst bij ons, alles wordt hier in huis gemaakt en wij moeten dan ook van tevoren al rekening houden met de Parijse afmetingen."

Maquette

"Normaal gesproken hebben we altijd een jaar voor de première een zogenaamde proefbouw. Meestal zo'n anderhalve

maand daarvoor levert de ontwerper een concept in. Vroeger was dat altijd een maquette, tegenwoordig gaat dat soms met een hightech computerprogramma. Ook Alfons werkt daar graag mee. Voor ons is dat een dramatische ontwikkeling want je hebt eigenlijk een 3D-beeld nodig. Ook al lijkt de computer dat te kunnen nabootsen, in de praktijk mis je toch echt die extra dimensie. Gelukkig hebben we Alfons nu zover dat hij ook maquettes maakt en zelfs moet toegeven daar ook zelf veel aan te hebben!

Ideaal voor een maquette is de schaal 1:25, anders zie je geen details. Bij de proefbouw zijn we nogal wat problemen tegengekomen – hoewel dat tegenwoordig uitdagingen heet –, waardoor we de nodige aanpassingen hebben moeten maken. De boxen zijn bijvoorbeeld behoorlijk zwaar en dat heeft weer de nodige nadelen: de capaciteit is groot maar niet onbeperkt en bovendien kan je geen enkel risico lopen wanneer er mensen onderdoor moeten lopen. De veiligheidsrestricties zijn streng; we maken voor elke productie een zogenaamde risico-inventarisatie en -evaluatie (RI&E), waarin precies wordt vastgesteld wat er eventueel mis zou kunnen gaan en hoe we dat zouden kunnen ondervangen. Elke box hangt aan twee doorgeluste kabels en moet individueel kunnen worden bewogen, vanuit één punt, dus elke box moet onafhankelijk van de andere op en neer kunnen worden bewogen."

Verrassingen

"Normaal gesproken wordt in de montagehal in het Decoratelier het echte decor voor zover mogelijk al een keer opgebouwd, zodat de omstandigheden ook vergelijkbaar zijn. Ongeveer drie weken voor de première gaat de productie het toneel op, in dit geval dus medio september. Dan zijn er altijd weer verrassingen; sommige dingen zie je pas 'in het echt', hoe goed je je ook hebt voorbereid. Hoe het licht werkt, is vaak pas goed te zien op het toneel, met alles erop en eraan. Sommige lichtontwerpers dienen ruim van tevoren een kant en klaar lichtplan in, maar meestal worden er in de laatste weken nog veel aanpassingen gedaan."

Definitieve test

We lopen door het Decoratelier; van alle producties waaraan Puck op dit moment werkt, is, in verschillende stadia, al wat te zien: een fantastische snoepvloer voor *Hänsel und Gretel* (december 2015), een mooie maquette voor *Mata Hari*, het nieuwe avondvullende ballet dat in februari 2016 in première zal gaan.

Als we een uur later weer terugkeren in de montagehal, staat alles op scherp voor de definitieve test. Gespannen kijken de drie mannen en Puck naar het enorme blok dat geruisloos en zonder te zwaaien kaarsrecht naar beneden komt gegleden, precies op het gewenste moment in het gewenste gat. De opluchting is zichtbaar. Pjoe, weer een huzarenstukje verricht.

SUMMER SCHOOL RUSSISCHE OPERA

Van 6 t/m 12 september 2015 organiseert De Nationale Opera talent in samenwerking met het Internationaal Vocalisten Concours een Summer School rond Russische opera en liederen. Ook publiek is van harte welkom bij de openbare masterclasses, lezingen en presentaties.

Tijdens de Summer School Russisch Repertoire verdiepen zestien geselecteerde talentvolle jonge zangers hun kennis en kunde waar het de Russische opera betreft. De buitengewoon theatrale en meeslepende opera uit Rusland, waarin vaak de invloed van Russische volksmuziek te horen is, kwam in de negentiende eeuw tot bloei. Tijdens de Summer School wordt in het bijzonder aandacht besteed aan de operamuziek van Modest Moessorgski, Pjotr Iljitsj Tsjajkovski en Sergej Rachmaninov.

De 'masters' zijn wereldberoemde zangers, zoals mezzosopraan Larissa Diadkova, die later in het seizoen in *Pique Dame* als Gravin zal optreden bij De Nationale

PROGRAMMA SUMMER SCHOOL

Van zondag 6 t/m donderdag 10 september zijn er in Theater aan de Parade (Den Bosch) dagelijks openbare masterclasses o.l.v. Sergej Leiferkus, Larissa Diadkova, Elena Vasiljeva en Ljuba Orfenova

Zaterdag 12 september, 14:00 – 16:30 uur (locatie foyer) | incl. pauze
In Nationale Opera & Ballet vindt de slotpresentatie plaats: concertprogramma met fragmenten uit onder meer Tsjajkovski's *Jevgeni Onjegin* en Rachmaninovs *Aleko*.

Voor meer informatie over het programma en kaartverkoop:
www.ivc.nu/masterclasses/summerschool

DUTCH OPERA DESIGN AWARD

De Nationale Opera, De Nederlandse Reisopera en Opera Zuid presenteren trots de eerste Dutch Opera Design Award! 50 decor- en kostuumontwerpers doen mee aan de wedstrijd voor een nieuwe tournee productie van Domenico Cimarosa's *Il matrimonio segreto*, in regie van Monique Wagemakers en dirigent Benjamin Bayl. De tijdens de zomer geselecteerde finalisten presenteren hun ontwerpen voor *Il matrimonio segreto* tijdens de finale op 30 september 2015. Het winnende team mag het decor en de kostuums ontwerpen voor de productie *Il matrimonio segreto*, in maart 2016 op tournee door Nederland.

De openbare finale vindt plaats in Nationale Opera & Ballet, foyer op woensdag 30 september 2015, 13.00 uur – 16.00 uur.

Opera, en bariton Sergej Leiferkus. Verder zal ook sopraan Elena Vasiljeva lesgeven. Leiferkus en Vasiljeva traden op in de spectaculaire opera *A Dog's Heart* van Alexander Raskatov bij De Nationale Opera. Tevens zal pianiste/operacoach Ljuba Orfenova, die werkt voor meerdere grote operahuizen, haar kennis van de Russische muziek overdragen aan de deelnemende zangers en het publiek. Dirigent Alexander Humala heeft de leiding over de ensembles en Irina Sisoyeva zal naast pianobegeleider ook als taalcoach optreden.

De Summer School wordt gehouden in het Theater aan de Parade in Den Bosch. Het slotconcert wordt twee keer opgevoerd, op 11 september in het Theater aan de Parade en op 12 september in Nationale Opera & Ballet.

NANDO SCHELLEN

Nando Schellen (1934) was van 1969 tot en met 1986 zakelijk directeur van De Nederlandse Operastichting. Daarna was hij onder andere freelance regisseur, directeur van de Twentse Schouwburg en het nieuwe Muziekcentrum in Enschede, directeur van het Sweelinck Conservatorium in Amsterdam en algemeen/artistiek directeur van de Indianapolis Opera.

Zijn regiedebuut maakte hij al in 1982 met *Die Zauberflöte* op het Holland Festival, in samenwerking met het Teatro Communale in Bologna. Sindsdien heeft hij ruim zestig muziekdramatische producties geregisseerd in Europa, Canada en de Verenigde Staten. Vanaf 2000 is hij als regisseur en vanaf 2003 als hoogleraar muziek betrokken geweest bij de Northern Arizona University, waar hij afgelopen mei afscheid nam met een van zijn favoriete opera's *Le Nozze di Figaro*. Hij blijft als artistiek directeur betrokken bij het door hem opgerichte Flagstaff in Fidenza' een Opera Festival voor jonge zangers in Italië. Volgend jaar regisseert hij daar in het kader van Mozarts tweehonderdzigste verjaardag *Così fan tutte*.

ONEINDIGE PASSIE

Margriet Prinssen

Halverwege je carrière een overstap maken van zakelijk naar artistiek; dat is maar weinig mensen gegund. Het lukte Nando Schellen die na achttien jaar zakelijke leiding bij De Nederlandse Operastichting naar de Verenigde Staten verhuisde om er als operaregisseur aan de slag te gaan.

In juni is Schellen een paar weken in Nederland voor een korte vakantie. Hij heeft afgelopen mei na vijftien jaar afscheid genomen als regisseur en hoofd van de opera-opleiding bij de Northern Arizona University. Trots laat hij de onderscheiding zien die hij heeft gekregen. "Ik ben voor de tweede keer met pensioen gegaan, 'con honore'. Het meest bijzonder," zegt hij en ik kan zien dat het hem echt raakt, "is de tekst op het bijbehorende document: 'Dank dat je onze levens hebt verrijkt met memorabele operaproducties, met je betrokkenheid als mentor en met je *oneindige passie*.' Daar gaat het in het leven om," zegt hij met nadruk, "om passie".

Autodidact

De carrière van Schellen begint in januari 1969 wanneer hij door het bestuur van De Nederlandse Operastichting (NOS) wordt aangesteld als zakelijk directeur. Hij heeft al wel de nodige leidinggevende ervaring opgedaan bij het transportbedrijf van zijn familie, maar de operawereld is voor hem dan nog 'terra incognita'. Hij koestert van jongs af aan een passie voor opera. "Mijn moeder was pianiste. Ze is gestorven toen ik zeven was maar mijn vader heeft haar moeten beloven dat hij mij een muzikale scholing zou geven. Ik was bepaald geen jongetje dat altijd buiten speelde; ik heb als kind vooral veel naar muziek geluisterd en veel gelezen. En eerst vioolles gehad, later piano." Zijn grote hartstocht voor opera ontstond al eerder, maar vooral *Wozzeck*, dat hij begin jaren zestig zag in het Holland Festival, sloeg bij hem in als een bom: "Een

geweldige productie. Ik zal het nooit vergeten, ik stond letterlijk op mijn benen te trillen. Het was voor mij *a life changing event*: als opera zowel in sociaal als in muzikaal opzicht zoiets teweeg kon brengen, dan wilde ik daar absoluut bij horen."

Een tamelijke ramp

Hij volgde Jaap den Daas op die van 1965 tot 1971 directeur was van NOS. Schellen heeft grote bewondering voor Den Daas, met wie hij de eerste jaren samenwerkte. Gespeeld werd in die jaren in het Circustheater in Scheveningen; de kantoren bevonden zich in de Amsterdamse Stadsschouwburg, de ateliers elders in de stad. "Dat was een tamelijke ramp in financieel en artistiek opzicht. Alleen al aan reiskosten en séjours werd een vermogen uitgegeven. Er was geen tijd om een voorstelling op toneel te repeteren. Tot en met de pianovoorgenerale werd gerepeteerd in het ene theater, daarna verhuisde alles weer terug naar de Stadsschouwburg of andersom. Vanwege politieke wensen moest de helft van de voorstellingen namelijk ook nog in Amsterdam in première gaan. Alleen dankzij de onvolprezen technici werd er nog iets van gemaakt, maar eigenlijk was het niet te doen."

Ensembletheater

"Maurice Huisman, de intendant tot 1969, verdient een standbeeld. Hij heeft ervoor gezorgd dat DNO in 1965 een stagionetheater is geworden in plaats van een repertoiretheater. Dat heeft enorme betekenis gehad in artistiek opzicht, omdat we niet eindelijk dezelfde opera's op het repertoire hoefden te houden. Mijn taak was om ervoor te zorgen dat de opera een betere toekomst beschoren zou zijn.

Na Huisman werd Hans de Roo als intendant aangesteld, ook een geweldige man met wie ik eigenlijk fantastisch heb samengewerkt. Vooral de laatste jaren was hij helaas vaak ziek zodat ik ook in artistiek opzicht de nodige zaken heb moeten waarnemen. Hij heeft erg onder de financiële restricties geleden: we konden te weinig echt grote kunstenaars aan ons binden. Het gebrek aan een eigen theater, aan eigen faciliteiten en aan toekomstperspectief was fnuikend."

Konijn uit de hoed

"Het was een spannende tijd waarin eindelijk is vergaderd over het nieuw te bouwen operatheater. Uiteindelijk is in 1979 het konijn uit de hoed getoverd: door het idee om de bouw van stadhuis en operahuis te combineren. Toen zou het nog bijna zeven jaar duren voordat uiteindelijk het Muziektheater werd opgeleverd: jaren van onafgebroken lobbyen, vergaderen en intussen producties maken.

Minister Klompé heeft overigens destijds de moed gehad om de Nederlandse Opera op te heffen en de NOS op te richten: een nieuwe start. Zij was een fantastische minister, met een on-Nederlandse hartstocht voor theater. Bij de overgang

naar het Muziektheater in 1986 heeft de toenmalige minister de titel NOS weer veranderd in DNO."

Nieuwe intendant

"Hans de Roo die om gezondheidsredenen zelf besloot om terug te treden in 1986, wilde dat ik het van hem overnam maar het bestuur beschikte anders en adviseerde de minister in 1984 Jan van Vlijmen aan te stellen als intendant." Voor Schellen geen prettige periode om op terug te kijken: "Van Vlijmen vond dat hij geen zakelijk directeur nodig had en daarmee tekende hij, achteraf gezien, zijn doodvonnis. Hij heeft DNO in korte tijd bijna onherstelbare schade toegebracht. In het eerste seizoen na de opening in september 1986 was er al een schuld ontstaan van ruim 7 miljoen gulden, terwijl ik, in al die jaren onder Huisman en den Daas en later onder de Roo, nooit meer dan 1% onder of boven de begroting was gebleven."

'Als opera zowel in sociaal als in muzikaal opzicht zoiets teweeg kon brengen, dan wilde ik daar absoluut bij horen'

Symbolische schandvlek

Terwijl ik vooraf gewaarschuwd was om het niet te nadrukkelijk over die voor Schellen pijnlijke jaren te hebben, roept hij al binnen een paar minuten olijk: "Kijk, daar heeft toen een theatermedewerker per ongeluk een heel dienblad vol rode wijn over het zojuist aangebrachte roze tapijt gegooid." Het gebeurde tijdens zijn afscheidsreceptie, niet lang na de opening van het Muziektheater in september 1986. Een symbolische schandvlek, waar hij evenwel niet met bitterheid op terugkijkt. "Op dat moment was het zeker niet leuk, maar ik heb de eer aan mezelf gehouden. Na wat omzwervingen ben ik op een geweldige plek terechtgekomen en heb ik een heel nieuw leven kunnen opbouwen als regisseur. Als ik zakelijk directeur was gebleven, was dat misschien nooit gebeurd. En van Vlijmen heeft al snel het veld moeten ruimen."

Wonderen

"Pierre Audi is voor mij de engel die uit de hemel is komen vallen na het drama met van Vlijmen. In de begintijd hebben we veel contact gehad over zowel zakelijke als artistieke aspecten en hij is altijd een vriend gebleven. Hij is een van de weinige artistieke directeuren die meteen op goede voet met zijn zakelijk directeur Truze Lodder stond. Hun samenwerking is net zo'n wonder; ze vertrouwden elkaar volledig en ze vulden elkaar fantastisch aan."

Kroon op het werk

"Weggaan naar Amerika is een moeilijke, maar achteraf een van de beste beslissingen van mijn leven geweest. Ik had in Europa al het vak van operaregisseur geleerd, onder andere door vier zomers in Bayreuth te assisteren. In de Verenigde Staten heb ik prachtige producties kunnen maken.

Mijn vrouw Deborah is Amerikaanse, zangeres en pedagoge. We zijn nu dertig jaar bij elkaar. Voor ons allebei is het opleiden van en het werken met jonge zangers de kroon op ons werk. Niet alleen enorm belangrijk voor de toekomst, maar ook verschrikkelijk leuk om te doen. In feite heb ik, als zakelijk directeur, als regisseur, als artistiek leider en als mentor van jonge zangers, altijd hetzelfde geambieerd: de hoogst mogelijke kwaliteit kunst bereiken en overdragen naar de generaties van de toekomst."

DE NATIONALE OPERA

WORD DONATEUR

Steun De Nationale Opera als Operadonateur en draag bij aan opera van wereldniveau!

Operadonateurs zijn voor ons onmisbaar, zij helpen ons om voorstellingen van topkwaliteit te blijven creëren, produceren en presenteren.

Zou u een gift willen overwegen? Als dank voor uw steun betrekken wij u persoonlijk bij De Nationale Opera, vóór en achter de schermen.

De Nationale Opera heeft als culturele instelling de ANBI-status. Daardoor kunnen we donaties en erfenissen vrij van schenk- en erfbelasting ontvangen. Dat betekent dat uw gift volledig ten goede komt aan de kunst en cultuur.

Afhankelijk van uw inkomstenbelasting kunt u dankzij de Geefwet al donateur worden voor (netto) nog geen € 30 per maand.

Meer weten over schenken aan DNO?

Wilt u meer weten over schenken aan De Nationale Opera en andere mogelijkheden dan hierboven genoemd, neemt u dan contact op met Christine Philips via steun@operaballet.nl of per telefoon +31 (0)20 551 8947, of vraag de donateursbrochure aan op operaballet.nl/operadonateurs.

Wat kost het u netto per jaar als u gedurende vijf jaar donateur van De Nationale Opera wordt?

	<u>U SCHENKT JAARLIJKS BRUTO</u>
OperaLiefhebber	€ 1.000 – € 5.000
OperaBewonderaar	€ 5.000 – € 10.000
OperaPaladijn	€ 10.000 – € 25.000
OperaMecenas	vanaf € 25.000
	<u>DIT KOST U JAARLIJKS NETTO*</u>
OperaLiefhebber	€ 350 – € 1.750
OperaBewonderaar	€ 1.750 – € 4.150
OperaPaladijn	€ 4.150 – € 11.734
OperaMecenas	vanaf € 11.734

* Door belastingvoordeel, in het meest gunstige geval - uitgaande van een belastingtarief van 52%; tot 2017. Na 2017 blijven giften aftrekbaar, maar waarschijnlijk voor 100% i.p.v. 125%; de wetgever moet zich hier nog over uitspreken.

HET NATIONALE BALLET PRESENTEERT

HANS VAN MANEN LIVE

Choreografie

Hans van Manen

Metaforen

Daniël Lesur – *Variations pour orgue et orchestre à corde*

Twilight

John Cage – *The Perilous Night*
(voor geprepareerde piano)

Two Gold Variations

(HNB première)

Jacob ter Veldhuis – *Goldrush*
Concerto: Goldmine, All this Gold this Mountain has

Live

Franz Liszt – *Sospiri, Bagatelle sans tonalité, Wiegenlied, Vier kleine Klavierstücke, Abschied*

Muzikale begeleiding

Het Balletorkest o.l.v.

Matthew Rowe

Première

12 september 2015

Voorstellingen

15, 17, 18, 20*, 25, 26 september 2015

3, 4*, oktober 2015 20.15/*14.00 uur

Nationale Opera & Ballet

Het oeuvre van Nederlands bekendste choreograaf, Hans van Manen, is voor Het Nationale Ballet van onschatbare waarde. Recent wijdde het prestigieuze Marijinski Ballet in Sint-Petersburg nog een heel programma aan zijn werk.

Van de ruim 125 balletten van Van Manen is *Live* zonder twijfel een van de – zo niet hét – meest legendarische.

Van Manen maakte het in 1979 als onderdeel van het avond vullende *Live/Life* en sindsdien heeft de choreografie voor één danseres, één danser en een cameraman tienduizenden mensen tot tranen toe geroerd.

HANS VAN MANEN

Hans van Manen Live bestaat, naast *Live*, uit nog drie choreografieën van Hans van Manen: zijn vroege meesterwerk *Metaforen* (vooral bekend vanwege zijn destijds revolutionaire mannen-pas de deux), het in 1972 voor Alexandra Radius en Han Ebbelaar gemaakte *Twilight* (waarin Radius, na haar aanvankelijke aarzeling of Van Manen wellicht gek geworden was, onnavolgbaar op hoge hakken danste) én *Two Gold Variations*, een belangrijke nieuwe première voor Het Nationale Ballet.

LIEFDE TUSSEN EEN DANSERES EN EEN CAMERA

Astrid van Leeuwen

In 1979 vond een van de onbetwist grootste gebeurtenissen uit de Nederlandse theatergeschiedenis plaats: de première van Hans van Manens videoballet *Live*. De meesterchoreograaf zou er, werd destijds beweerd, een nieuw genre mee hebben aangeboord. Maar het ballet werd nooit overtroffen. Nu is het icoon opnieuw te zien, in het programma Hans van Manen Live.

Namen ontschieten hem de laatste tijd regelmatig. En daar heeft hij flink de pest in. "Daar gáán we weer", verzucht hij geërgerd. Maar verder laat zijn geheugen nog steeds weinig te wensen over. Op mijn constatering dat *Live* inmiddels ruim vijfendertig jaar oud is, reageert hij kordaat: "Zesendertig jaar!"

En de omstandigheden waaronder het gemaakt werd, weet hij ook nog maar al te goed. "Rudi (van Dantzig – red.), Toer (van Schayk) en ik zouden samen één productie maken. Maar na een jaar was er nog niks gebeurd. Opeens had ik het er helemaal mee gehad. Ik besloot mijn eigen plan te trekken." Schamper: "Nóú, toen ik met mijn voorstel kwam, verbázing alom!"

Van Manens plan behelsde een in omvang klein, maar in artistiek belang geniaal idee: een ballet voor een danseres, een danser met wie zij enkele ontmoetingen heeft én een cameraman. Wat zijn oog door de lens ziet, zien wij, de toeschouwers, op een groot videoscherm: *live*. Van Manen: "Dat *live* was een verwijzing naar live-televisie. Zo duidelijk als wat. Maar het werd niet begrepen." Althans niet, zegt hij, door Van Dantzig en Van Schayk, die inmiddels samen aan het werk gegaan waren en hun choreografie – die een tweeluik met Van Manens creatie zou vormen – *Life* doopten. *Live* werd

vervolg artikel →

Repetitiefoto's *Live* (2015), Maia Makhateli en Artur Shesterikov

daardoor in de voorpubliciteit onterecht geïnterpreteerd als 'levend'. "Schandalig", vindt Van Manen nog steeds. "Ik wist van niks. Opeens zag ik posters in de stad: *Life/Live*."

Goud in handen

Wanneer hij over het repetitieproces van *Live* praat, lijkt alle irritatie echter als sneeuw voor de zon verdwenen. Hij wist – zoals eigenlijk altijd – precies wat hij wilde. En wé hij wilde: Coleen Davis, "een lange dunne sprinkhaan die nog maar net in de groep was", solist Henny Jurriëns en cameraman Henk van Dijk, zijn levenspartner. Van Manen: "Ik wist onmiddellijk dat het Coleen moest zijn. Door de zekerheid die ze uitstraalde, haar verleidelijkheid. Wie *Live* danst, moet fotogeniek zijn en van de camera houden. Andersom moet de camera van haar houden. Nou, dat is bij Henk altijd dik in orde geweest. Hij slaagt er telkens weer in die wederzijdse verliefdheid te ontlokken."

'De reacties waren verbázend. Zelf dacht ik alleen maar: het werkt!'

Wanneer hij wist dat hij goud in handen had? "Al tijdens de generale. Het was de eerste openbare doorloop, alle dansers zaten in de zaal en de reactie was verbázend. Iedereen leek te beseffen dat hier iets bijzonders gaande was. Zelf dacht ik alleen maar: het werkt! Voor honderd procent! Nou, ik kan je wel vertellen: dat gevoel heb je zelden hoor bij een eerste doorloop."

De reacties na de première waren overweldigend. Toeschouwers waren geëmotioneerd en 'blown away', critici buitelden in loftuitingen over elkaar heen. '*Live* is een gebeurtenis geworden die iedereen voor wie dans iets betekent én iedereen die enige hoop op nieuwe creatieve mogelijkheden heeft, moet zien', schreef Vrij Nederland.

Zaal in shock

Voor velen is het ballet onlosmakelijk verbonden met Theater Carré, waar het zijn première beleefde. Vanwege de entourage, de scènes in piste en foyer, maar vooral vanwege de onvergetelijke slotscène waarin Coleen Davis, in haar felrode jurkje en met haar spitzen nog aan, langs de Amstel de avond in wandelt en, na de helling van de brug, uit beeld verdwijnt.

Van Manen houdt echter helemaal niet van 'dat sentimentale journey-gedoe'. Fel: "Het ballet is in Londen, Houston en Bonn gegaan, en in Edinburgh waar het

Live (1979), Coleen Davis en Henk van Dijk

onderscheiden werd met The Herald Angel Award. Het heeft in het Concertgebouw gestaan en ook al één keer eerder in (toen nog) Het Muziektheater. Het maakt allemaal niets uit! Henk en ik vinden altijd weer oplossingen voor het door de zaal lopen, de foyerscènes, de belichting, het naar buiten lopen, nóém maar op." Geamuseerd vertelt hij over een uitvoering in Houston, door Igone de Jongh: "Na afloop moest Igone langs een tweebaansweg weglopen. Ze liep práchtig en ineens stopte er een grote auto naast haar. Nou, de hele zaal in shock, iedereen dacht: die wordt straks die auto in gesleurd. Even was het eng, maar Igone liep onverstoort door. Fantástisch!"

Igone is, sinds Coleen Davis in 2000 met *Live* haar danscarrière beëindigde, de belangrijkste vertolkster van het ballet. Zij zal ook nu eerste cast zijn. "Ze is niet voor niets mijn muze. Igone is zó ontzettend betrouwbaar en tegelijkertijd durft ze alle risico's van de wereld te nemen. Gewéldig gewoon!" Dit keer danst ze het ballet voor het eerst met Marijn Rademaker. Van Manen: "Ik ken Marijn al lang, van het Stuttgarter Ballett, en bewonder hem zeer. Hij is een buitengewoon toegewijde, buitengewoon veelzijdige danser. *The Sleeping Beauty* of een solo van Marco Goecke: het is bij hem allemaal even prachtig. Als ik nog veel balletten zou maken, zou hij beslist mijn achtste muze worden."

Navelstreng

Hoe iconisch *Live* voor velen ook is – "ik word er tot op de dag van vandaag over aangesproken, vaak door wildvreemden" – de choreografie is voor Van Manen beslist niet heilig. "Als ik denk dat een bepaalde pas of draai beter 'bekt', dan verander ik die gerust hoor!" Maar van grote wijzigingen zal geen sprake zijn. De camera van Henk van Dijk zal ook niet opeens draadloos zijn, al zou dat met de huidige techniek uiteraard wel kunnen. Van Dijk zei hier ooit over: 'Voor Hans zijn die kabels als de navelstreng waarmee een ruimtevaarder aan zijn moederschip vastzit.' Van Manen, nadenkend: "Goh, ja, dat is heel mooi gezegd."

Zal hij zelf straks geëmotioneerd zijn wanneer hij *Live* weer ziet? "Ben je gek! Ik ben daar veel te droog voor, veel te kritisch ook. Ik hoop alleen maar dat alles goed gaat, dat straks niemand een been breekt."

50
DE
NATIONALE
OPERA
JAAR

BLIJVENDE
HERINNERING?

KOOP HET LUXE SOUVENIRBOEK!

Daarin staan naast tal van boeiende achtergrondartikelen een uitgebreide synopsis en het libretto.

Te koop in de winkel of online €10

NATIONALE OPERA & BALLET

Hermann & Clärchen Baus

Ontdek
de mooiste
werken voor
de stem

Bestel op
[concertgebouw.nl/
vocaal](http://concertgebouw.nl/vocaal)

Alles klinkt mooier in
Het Concertgebouw

Corporate partner
Deutsche Bank

NU BIJ U IN DE WOONKAMER: OPERA'S VANUIT HEEL EUROPA!

Gratis online opera's van DNO en veertien Europese operahuizen via The Opera Platform.

Je vanaf de bank met een kopje thee of een glas wijn erbij in Madrid wanen, bij een uitvoering van *La Traviata*? Sinds kort kan dat. In mei 2015 werd The Opera Platform gelanceerd, een website geheel gewijd aan opera. Voortaan is theoperaplatform.eu dé plek voor volledige operaregistraties en interessante achtergrondinformatie, zoals interviews met artiesten en behind-the-scenes-documentaires. Elke maand zal er via The Opera Platform door een van de aangesloten operahuizen live een opera vertoond worden. The Opera Platform maakt de wonderde wereld van opera voor iedereen toegankelijk en richt zich evenzeer op nieuwsgierig nieuw publiek als op echte liefhebbers en connaisseurs.

The Opera Platform is een initiatief van Opera Europa, cultuurzender ARTE, De Nationale Opera en veertien andere operagezelschappen, waaronder Royal Opera House Covent Garden in Londen, de Wiener Staatsoper, Festival d'Aix-en-Provence, de Brusselse Muntchouwburg, Teatro Real in Madrid en Komische Oper Berlin. Tenminste eenmaal per maand zal een nieuwe operaproductie van een van deze operahuizen worden

geüpload, die gedurende zes maanden *on demand* beschikbaar zal zijn. Zo is er continu een hoogstaand aanbod beschikbaar, met ondertitels in het Engels, Frans, Duits, Italiaans, Pools en Spaans.

De Nationale Opera biedt dit seizoen live registraties van het Opera Gala op zaterdag 6 november en van *Chovansjsina* (voorjaar 2016).

The Opera Platform wordt gesteund door het Creative Europe programma van de Europese Commissie.

Opera's van vijftien Europese operahuizen

Gratis, rechtstreeks en *on demand*:
www.theoperaplatform.eu

FOYERAVONDEN

Vorig seizoen zijn we begonnen met een nieuw initiatief: foyeravonden op de maandag. Na een aantal succesvolle foyeravonden, presenteert Nationale Opera & Ballet een nieuwe reeks in het jubileumseizoen. In informele setting kunt u met een drankje genieten van een aria of duet, een pas de deux of een klein ensemble, een interview met een zanger of een regisseur. Per productie wordt een gevarieerd programma gepresenteerd, als opwarmertje voor de 'echte' voorstelling. De foyeravonden beginnen om 20.30 uur en duren ongeveer 60 minuten. De bar is voor en na afloop van het programma open.

Data:

Il trovatore: 21 september 2015

Dialogues des Carmélites: 26 oktober 2015

Prijs:

€15, €10 (Vrienden en Donateurs), € 7,50 (met studentenpas)

WINKELAANBIEDINGEN

DER ROSENKAVALIER

DVD – €54,95

Dirigent

Frans Welser-Möst

Solisten

Krassimira Stoyanova
(The Feldmarschallin)
Sophie Koch
(Octavian)
Moïca Erdmann
(Sophie)

Orkest & koor

Wiener
Philharmoniker
Regisseur
Harry Kupfer
Label
C Major
Opname
Salzburg Festival '14

IL TROVATORE

DVD – €29,95

Solisten

Anna Netrebko
(Leonora)
Gaston Rivero
(Manrico)
Plácido Domingo
(Il Conte di Luna)
Orkest & koor
Staatskapelle Berlin

Dirigent

Daniel Barenboim

Regisseur

Philipp Stölzl

Label

DGG

Opname

Live gefilmd in Berlijn
Uitgebracht in 2014

HANS VAN MANEN LIVE

DVD – €14,95

75 jaar Hans van
Manen Jubileum
uitgave

Subtitels voorbeeld

Frank Bridge
Variations,
Two pieces for Het
Componist
Diverse

Orkest

Diverse

Choreograaf

Hans van Manen

Gezelschap

HNB/Het Nederlands
Danstheater

Label

Arthaus

DER ROSENKAVALIER

CD – €29,95

Dirigent

Edo de Waart

Solisten

José Carreras
Evelyn Lear
Frederica von Stade

Orkest

Rotterdam Philharmonic Orchestra

Koor

Koor van de
Nationale Opera
Gezelschap
De Nationale Opera

IL TROVATORE

CD – €19,95

Solisten

Maria Callas
(Leonora)
Giuseppe di Stefano
(Manrico)

Orkest

Orchestra and
Chorus of La Scala
Milan

Label

Warner Classics

Opname

Uit 1956

UNERHÖRTES TALENT

BOEK

Een biografie van Leo Smit

Smit kwam tijdens de Tweede Wereldoorlog om in het concentratiekamp Sobibor

Geschreven door Klaus Bertisch, dramaturg van De Nationale Opera.

COLOFON

Odeon is het Oudgriekse woord voor een aan muziek en poëzie gewijd gebouw. In de 16de eeuw ontstond uit de combinatie van muziek en poëzie het genre opera, in de 20ste eeuw het muziektheater zoals wij dat vandaag de dag trachten vorm te geven.

Odeon

Magazine van De Nationale Opera
 Nummer 99, september - oktober 2015
 ISBN: 0926-0684
 Oplage 25.000 exemplaren
 Uitgave van de afdeling Marketing,
 Communicatie en Verkoop van
 Nationale Opera & Ballet
 Waterlooplein 22, 1011 PG Amsterdam.
Telefoon 020 551 8117
E-mail info@operaballet.nl
Advertenties a.daly@operaballet.nl
Abonnementen 020 625 5455
Internet operaballet.nl

Odeon is gratis verkrijgbaar in
 Nationale Opera & Ballet.

Hoofdredactie

Sandra Eikelenboom

Eindredactie

Margriet Prinssen
 Janna Reinsma

Fotografie

Cover, p.4, 14, 28: Petrovsky&Ramone; p.3, 6:
 Marco Borggreve; p.5: Luuk Kramer; p.8: Michael
 Detzen en Picture Alliance; p.10: Barbara Aumüller,
 anna.s., Chris Gonz Photographie; p.20: Victor
 Santiago; p.22: Anna van Kooij; p.24: Forster;
 p.25: Jeroen Staats; p.29: Robin van Puy; p.30:
 Altin Kaftira; p.31: Jorge Fatauros; p.33: Hans
 van den Bogaard

Basisontwerp

Lesley Moore

Opmaak

Milo Hoogzaad

Productie

Sander van der Duin

Druk

Habo DaCosta

Rechthebbenden die menen aan deze uitgave aanspraken te kunnen ontlenen, wordt verzocht contact op te nemen met de uitgever. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

ALGEMENE INFORMATIE

Start Ticketverkoop

De tickets gaan op verschillende data in de voorverkoop.

Op **5 juni 2015** zijn in de verkoop gegaan:

Der Rosenkavalier, *Il trovatore*, *Opera Gala* en *Dialogues des Carmélites*

Op **3 september 2015** gaan in de verkoop:

Hänsel und Gretel, *Ariodante* en *Chovansjtjina*

Op **15 december 2015** gaan in de verkoop:

Only the sound remains, *Roméo & Juliette* en *Don Giovanni*, *Blank Out*

Op **9 maart 2016** gaan in de verkoop:

Pique dame, *Theatre of the World*, *Jubileum-concert*

U kunt tickets kopen:

- online via operaballet.nl;
- bij de kassa van Nationale Opera & Ballet Amstel 3, Amsterdam, 020 6255 455.
 Openingstijden: maandag t/m vrijdag 12.00-18.00 uur of aanvang voorstelling; zaterdag, zon- en feestdagen 12.00-15.00 uur of aanvang voorstelling; zon- en feestdagen zonder voorstelling gesloten.

Variabele prijzen

Bij alle voorstellingen hanteren we een systeem van oplopende toegangsprijzen. Naarmate de premièredatum dichterbij komt, kan de toegangsprijs stijgen.

Uitverkocht?

Bij uitverkochte voorstellingen kunt u vanaf een uur vóór aanvang een volgnummer afhalen bij de kassa. Vanaf een halfuur vóór aanvang worden niet-afgehaalde tickets te koop aangeboden. Per volgnummer kunt u maximaal twee tickets voor de betreffende voorstelling kopen.

Boventiteling

De voorstellingen van De Nationale Opera worden doorgaans Nederlands en Engels boventiteld. Plaatsen in de 5de en 7de rang in Nationale Opera & Ballet bieden echter geen zicht op de boventiteling.

Inleidingen

Alle voorstellingen worden voorafgegaan door een gratis inleiding. Aanvang: 45 minuten voor aanvang van de voorstelling. Lengte: 30 minuten.

Openbaar vervoer

Vanaf Amsterdam Centraal Station of Amsterdam Amstel brengen metro's 53 en 54 en sneltram 51 u naar het Waterlooplein. Tram 9 gaat vanaf het CS rechtstreeks naar Nationale Opera & Ballet.

Parkeren bij Nationale Opera & Ballet

Parkeerruimte in de nabijheid van Nationale Opera & Ballet is schaars, zeker 's avonds. Het vinden van een parkeerplaats kan tijdrovend zijn. Houd er rekening mee dat na aanvang van de voorstelling geen toegang meer tot de voorstelling kan worden verleend. ParkKing Waterlooplein biedt bezoekers van Nationale Opera & Ballet korting: als u uw uitrijkaart aan de garderobe laat stampelen, krijgt u 25% reductie.

Abonnementhouders van De Nationale Opera krijgen *Odeon* gratis thuisgestuurd. Wilt u *Odeon* ook ontvangen? Voor € 15 ontvangt u alle vier nummers van het betreffende seizoen thuis. Losse nummers kosten € 4 incl. porto per stuk. Geef uw naam, adres, postcode en woonplaats op per (brief)kaart, e-mail of telefonisch (zie colofon).

STUDENTENKORTING BIJ NATIONALE OPERA & BALLET

Als student beleef je bij Nationale Opera & Ballet al een voorstelling voor slechts € 15. Ongeacht welke rang je bestelt. En vanaf dit seizoen wordt het nog makkelijker om naar een voorstelling te gaan. Bestel elke dag vanaf 13.00 uur je tickets gewoon online via onze site.

Nationale Opera & Ballet is een van de beste plekken ter wereld om opera en ballet te zien. In het theater in hartje Amsterdam zie in het nieuwe seizoen grote klassiekers als *Don Giovanni* en *Notenkraker en Muizenkoning*, en verrassend nieuw werk van onder anderen choreograaf Ted Brandsen of de opera *Only the Sound Remains* geregisseerd door Peter Sellars. Kijk voor meer informatie op: operaballet.nl/studenten

2015

8 SEPTEMBER

De Raaff:

'Emily Dickinson Songs'
(wereldpremière)

Mezzosopraan

Maria Kowan

Piano

Brian Fieldhouse

15 SEPTEMBER

Mozart en Schubert

Viool

Quirine Scheffers

Piano

Shuann Chai

22 SEPTEMBER

bariton

Michael Wilmering

piano

Javier Rameix

29 SEPTEMBER

Brahms: Klarinettrio

Klarinet

Leon Bosch

Cello

Michael Sterling

Piano

Aldert Vermeulen

6 OKTOBER

Mahler en Sibelius

Mezzosopraan

Wieke van Wingerden

Piano

Ernst Munneke

13 OKTOBER

Bach:

Derde partita voor vioolsolo

Viool

Paul Reijn

20 OKTOBER

Vaughan Williams:

'Songs of Travel'

Bariton

Rick Zwart

Piano

Lies Braakman

27 OKTOBER

*Rachmaninoff, Saint-Saëns,
De Falla e.a.*

Theremin

Thorwald Jørgensen

Harp

Renske de Leuw

3 NOVEMBER

Amsterdam Voice Academy

10 NOVEMBER

Schumann: 'Dichterliebe'

Bas-bariton

Werner Van Mechelen

Piano

Peter Lockwood

17 NOVEMBER

Beethoven

Tenor

Cato Fordham

Piano

Anne-Marie Bloemen

24 NOVEMBER

Klarinet

Céleste Zewald

Piano

Jaap Kooi

1 DECEMBER

'Sprookjes en verhalen'

Sopraan

Aylin Sezer

Piano

Peter Nilsson

8 DECEMBER

Bach, Brahms en Ysaye

Viool

Pieter van Loenen

15 DECEMBER

Studio 32

22 DECEMBER

Geen concert